

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

NINA GAJŠEK
PRAVICE ROMSKE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

NINA GAJŠEK
MENTOR: IZR. PROF. DR. DRAGO ZAJC
PRAVICE ROMSKE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

KAZALO

1. UVOD.....	3
1.1. UNIVERZALNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN VARSTVO MANJŠIN.....	4
1.2. OPREDELITEV PROBLEMA.....	7
1.3. KONCEPTI, KI SE NANAŠAJO NA IZBRANO TEMATIKO.....	7
2. PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH...11	
3. ZGODOVINA.....	15
3.1. NASELITEV ROMOV NA SLOVENSКИH TLEH.....	15
3.2. ROMI V SLOVENIJI.....	16
4. NORMATIVNA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	19
4.1. ROMI V USTAVI, ZAKONODAJI.....	19
4.2. VLADNI UKREPI NA PODROČJU ROMSKE PROBLEMATIKE.....	22
4.3. ROMI IN LOKALNA DEMOKRACIJA.....	25
4.4. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE.....	29
4.4.1. TRENUTNI POLOŽAJ ROMOV V OSNOVNIH ŠOLAH.....	30
4.5. ZAPOSLOVANJE IN USPOSABLJANJE.....	32
4.6. ŽIVLJENJSKI POGOJI IN BIVALNE RAZMERE.....	34
4.7. SLOVENSKA MANJŠINSKA KULTURNA POLITIKA IN MEDIJI.....	37
5. ŠTUDIJA PRIMERA – ROMI NA DOLENJSKEM.....	41
5.1. ZNAČILNOSTI ROMOV NA DOLENJSKEM.....	41
5.2. AKTUALNI DOGODKI, POVEZANI Z ROMI NA DOLENJSKEM.....	42
5.3. ANALIZA DOGODKOV.....	43
5.4. OCENA STANJA NA DOLENJSKEM MED ROMI IN NEROMI.....	48

6. SKLEPNA BESEDA.....	49
6.1. KAKO NAPREJ.....	49
6.2.ZAKLJUČEK.....	51
7. LITERATURA.....	54

1. UVOD

Kot raziskovalni problem sem si izbrala eno najbolj marginalnih skupin v Republiki Sloveniji, to je avtohtona etnična skupnost Romov. Romska skupnost lahko uvrstimo med zgodovinske narodne manjšine, kjer obstaja selektiven obseg določb za varstvo le-te. Romska skupnost v Republiki Sloveniji nima položaja narodne manjšine, gre za etnično skupnost ali manjšino, ki ima posebne etnične značilnosti (lastni jezik, kulturo in druge posebnosti).

Delovni hipotezi, ki sta bili ključni za nastanek diplomske naloge, sta naslednji:

1. Nedorečenost socialnega in političnega vprašanja Romov postaja pereč problem in posledično močno pridobiva na pomenu v Republiki Sloveniji.

2. Pravna ureditev romskega položaja v Republiki Sloveniji je zadovoljiva, vendar se pravice Romov v praksi ne izvajajo oziroma so močno okrnjene.

Opisane teme sem se lotila zato, ker na eni strani predstavlja zanimivo in kulturno drugačno skupnost. Kot tako jo večinsko prebivalstvo večinoma zavrača prav zaradi nepoznavanja le-te. Na drugi strani pa lahko uresničevanje pravic tako maloštevilčni skupnosti predstavlja veliko oviro pri izvajanju le-teh v praksi.

Namen te diplomske naloge je opisati trenutni položaj in izvajanje pravic romske skupnosti v Republiki Sloveniji. Predvsem je interesantno spreminjanje politik glede te problematike in oblikovanje smernic za prihodnost romske skupnosti pri nas. Zanimala me je tudi dejanska vključenost/izključenost romske skupnosti glede na sistemsko ureditev njihovih pravic v naši državi ter glede na odnos: večinsko prebivalstvo – Romi.

1.1. UNIVERZALNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN VARSTVO MANJŠIN

Razvoj sklopa človekovih pravic, ki ga imenujemo »manjšinsko varstvo«, spremljamo vse od 18. stoletja pa vse do zadnjega desetletja prejšnjega stoletja, ko lahko beležimo najbolj intenzivna prizadevanja za razrešitev manjšinskih vprašanj.

Poznamo več vrst pristopov razvoja manjšinskega varstva:

1. *Tradicionalni pristop* obsega problematiko varstva t.i. klasičnih narodnih manjšin (teritorialnih, tradicionalnih in zgodovinskih);
2. Drugi pristop obsega *manjše narode*, ki v celoti (ali v pretežnem obsegu) živijo v okviru določene države (Valižani, Škoti itd.);
3. *Razpršene narodnostne skupnosti* (Romi) ali *religiozne manjšine* (Židje) sodijo v tretjo zvrst manjšinskega varstva;
4. *Domorodne populacije*, ki se tudi na evropski celini uspešno upirajo kulturnemu poenotenju;
5. *Novodobne narodnostne skupnosti*, ki jih lahko poimenujemo tudi emigrantske populacije različnih političnih in socialnih provenienc, ki imajo pogosto poseben etnični okvir (glej Varstvo manjšin, 2002:17-18).

Varstvo etničnih (jezikovnih, narodnostnih) manjšin temelji na paradoksu francoske revolucije. Ta na eni strani razglašča pravice državljana s celotnim spektrom osebnostnih pravic, po drugi strani pa postavlja pomembne omejitve tem pravicam z razglašanjem sintagme *cuius regio, eius natio*.

V obdobju do konca 18. stoletja je bilo varstvo manjšin zamejeno s pojmom religioznih manjšin, saj omenjeno obdobje pozna le dva suverena: cerkev in monarha. Vsa določila iz mednarodnih dokumentov, sprejetih v 17. in 18. stoletju, se nanašajo na točno določene vernike. Njim je tako zagotovljen status quo ali pa pravica, da zapustijo ozemlje, na katerem so postali verska manjšina, omenjene pogodbe pa ne vključujejo načela nediskriminacije, kakršne poznamo danes in ki med drugim prepovedujejo tudi versko diskriminacijo.

V 19. stoletju se mednarodnopravnim določilom o varstvu verskih manjšin pridruži pojem »varstvo narodnih manjšin«. To dejstvo pa nikakor ni določalo, da so bile narodne manjšine tudi subjekt mednarodnega prava, ampak le objekt določenega varstva. Takšno delno varstvo so narodne manjšine dobile v mednarodnem redu, ki se je vzpostavil na dunajskem kongresu (1814-1815).¹

Naslednji pomemben mejnik v razreševanju narodnih problemov v jugovzhodni Evropi predstavlja berlinski kongres iz leta 1878, saj le-ta dodaja pojmu *varstvo manjšin* dodatno razsežnost – varovanje manjšin postane pogoj za priznanje novih ali povečanih držav.

Mirovna konferenca v Parizu (1919-20) je prinesla nov segment mednarodnega prava – varstvo manjšin, vendar to načelo ni postalo univerzalno načelo mednarodnega prava. Razlika od prejšnjega koncepta, ki je ščitil predvsem verske manjšine, naj bi bila le v tem, da je nova ustanova ščitila manjšine po rasi, veri in jeziku, torej poleg verskih še etnične oziroma t.i. narodnostne manjšine. Druga pomembna značilnost pa je bila, da je imel celoten sistem varstva manjšin garanta v Društvu narodov, nov sistem pa je poleg sistema norm oblikoval še instituciji², ki sta zagotavljali in presojali varstvo in pravice manjšin. Iz sistema manjšinskega varstva, kot se je oblikoval po prvi svetovni vojni, je mogoče določiti le tri področja, za katera je mogoče trditi, da sodijo v kategorijo posebnih manjšinskih pravic.³

1. pravica do rabe jezika manjšine pred sodišči;
2. pravica do osnovnošolskega pouka v maternem jeziku pripadnikov manjšin;
3. pravica do ustrezne udeležbe pri sredstvih iz javnih skladov.

Za razliko od prejšnjega sistema, ki je k varstvu manjšin zavezoval le nekatere, je sistem, ki se je oblikoval po drugi svetovni vojni, omogočal univerzalno zaščito splošnih človekovih pravic. Njeno bistvo se kaže v zagotavljanju spoštovanja človekovih pravic, z zagotavljanjem enakopravnosti ne glede na raso, narodnostno, etnično, versko ali jezikovno pripadnost, zagotavlja tudi možnost sožitja pripadnikov manjšin z večinskim prebivalstvom na enakopravnih osnovah.

¹ Sklepni akt dunajskega kongresa je prvi dokument, ki ne govori le o verskih manjšinah, ampak vsebuje tudi določbe o narodnih manjšinah.

² Svet Društva narodov in Stalno sodišče za mednarodne pravice.

³ Pravice, ki jih država ni dolžna samo dopuščati, tolerirati, ampak jih mora z ustreznimi ukrepi zagotavljati.

Temeljna razlika med stališčem Združenih narodov in stališčem Društva narodov je bila v tem, da se Združeni narodi lotevajo manjšinskega vprašanja kot dela splošne problematike »zaščite človekovih pravic in prepovedi vsake diskriminacije glede na raso, vero, jezik, narodno pripadnost, spol itd.«

Obveznost spoštovati človekove pravice in preprečevati diskriminacijo velja za vse države. Prav tako pa je sistem posebnih mednarodnih pravnih obveznosti, ki so zavezovale le določene države, zamenjala težnja po oblikovanju splošnih pravnih načel in norm, ki bi zavezovale članice Združenih narodov ali vse države mednarodne skupnosti. Manjšinska problematika se v Združenih narodih obravnava v okviru ekonomske, socialne in kulturne problematike in ne le kot politično vprašanje.

Vendarle pa Splošna deklaracija Združenih narodov ne vsebuje določil o zaščiti manjšin. Za našo tematiko pa je pomembna predvsem Splošna deklaracija človekovih pravic iz leta 1948, ki v 2. členu (1. odstavek) pravi: »...vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršno koli drugo okoliščino.« V 27. členu (1. odstavek) pa pravi: »...vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti ter biti deležen koristi, ki iz tega izhajajo.«⁴

Zadnje desetletje 20. stoletja je bilo daleč najbolj uspešno na področju manjšinskega varstva. V okviru Združenih narodov je bila leta 1992 sprejeta Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. Omenjena Deklaracija sporoča, da je eden od osnovnih ciljev Združenih narodov, razglašeni v Ustanovni listini Združenih narodov, pospeševati in vzpodbujati spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse. Zlasti poudarja, da bi nenehno pospeševanje in uresničevanje pravic pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin kot sestavni del razvoja celotne družbe in

⁴ Določbe o varstvu manjšin, ki so vsebovana v dokumentih Združenih narodov: Konvencija o preprečevanju in kaznovanju genocida (1948), Splošna deklaracija človekovih pravic (1948), Resolucija Generalne skupščine ZN o usodi manjšin (1949), Posebna resolucija Ekonomsko socialnega sveta št. 502 F (XVI) (1953), Deklaracija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1963), Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1965), Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966) in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah z Opcijskim protokolom (1966), Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina aparheida (1973) in Konvencija o otrokovih pravicah (1989).

v demokratičnem okviru, osnovanem na vladavini prava, prispevalo h krepitvi prijateljstva in sodelovanja med ljudstvi in državami (9 členov).

1.2. OPREDELITEV PROBLEMA

Za popolnejše razumevanje bom skušala opredeliti značilnosti romske skupnosti z navajanjem nekaterih avtorjev in strokovnjakov:

» Klinar opredeljuje romsko etnično skupino (manjšino) kot družbeno skupino v nastajanju, kar pomeni, da se v skupini razvija formiranje določene institucionalne strukture, formalnih in neformalnih mrež, oblikujejo se procesi etnične identitete in nenazadnje tudi notranja solidarnost.« (Zavratnik Zimic, 2000:841).

»Klilar uvršča Rome med etnično manjšino, ki je najnižje uvrščena v strukturi etnične stratifikacije. Vanje so uperjeni procesi diskriminacije, segregacije, etnične distance, socialne dezorganizacije in patologije. Z večinskim prebivalstvom so pogosto v konfliktnih odnosih nasprotovanja, kar je izraženo v predsodkih in stereotipih.« (Zavratnik Zimic, 2000:841).

Značilnosti razpršenih manjšin:« To so manjšine, ki nimajo matičnega naroda oziroma države, živijo v več kot eni državi ter se ločijo od ostalega prebivalstva po kulturnih, jezikovnih in drugih značilnostih, ki jih želijo ohraniti.« (Klopčič, 2000:179). V primeru pa, da ima status »narodne manjšine«, ne more zahtevati obravnave »razpršene manjšine« v mednarodnem sodelovanju.

1.3. KONCEPTI, KI SE NANAŠAJO NA IZBRANO TEMATIKO

V povezavi z romsko problematiko se pogosto uporablja tudi koncept družbene izključenosti. Zavratnik Zimic (2000:834) se pri pojasnjevanju omenjenega koncepta opira predvsem na avtorja Bhala in Lapeyre, ki sta definirala družbeno izključenost z naslednjimi značilnostmi:

»1. Ekonomski vidik se nanaša na vprašanje dohodka in omejen dostop do dobrin in zaposlitev. Poudarek je na izključenosti s trga dela in prerazporeditvi virov. V glavnem se ekonomski vidik dotika pomembnosti distribucijskih vprašanj.

2. Z družbenim vidikom je pozornost namenjena relacijskim vprašanjem. Poudarki so na pomanjkanju participacije določenih družbenih skupin v procesu odločanja, procesu marginalizacije depriviligiranih skupin in nociji enakih možnosti.

3. Politični vidik se nanaša na enakost človekovih in političnih pravic. Ta dimenzija izključenosti problematizira tudi tendenco, da država kot garant osnovnih pravic in svoboščin ni nevtralna agencija. Da je lahko pomemben »izključevalec«, ki nekatere družbene skupine vključuje, druge pa izključuje. Pomemben premik v nociji družbene izključenosti so politične in civilne pravice, ki pridobijo mesto osrednjih vrednot v diskurzu socialne politike.«

S precejšnjo stopnjo gotovosti lahko trdimo, da so različni kulturni atributi pomembni dejavniki izključevanja, predvsem pa je to odvisno od sprejemanja teh atributov v večinski družbi. Kulturnim atributom, ki so večinsko sprejeti, nikakor ne moremo pripisati družbene izključenosti. Pri definiranju omenjenega koncepta pa je potrebno poudariti, da ima poleg objektivne pomembno vlogo tudi subjektivna izključenost, t.j. izključenost, ki jo doživlja posameznik kot nekaj osebnega, kot občutek nepripadnosti nekomu oziroma nečemu.

V boju proti izključenosti obstajata dve enako pomembni spremenljivki: aktivna politika države in participacija samih ciljnih skupin. Med različnimi akterji premagovanja družbene izključenosti ima najpomembnejše mesto država. Najbolj generalna strategija proti izključenosti je oblikovanje take zakonodaje, ki zagotavlja socialne pravice. To pomeni zakonodajno podlago nocije enakih možnosti in dostopa do različnih področij socialnega življenja.

Politične in civilne pravice ter svoboščine pomembno pripomorejo k premagovanju izključenosti družbenih skupin, zlasti v pogojih kulturno determinirane drugačnosti. Pomen države je v zagotavljanju socialne države, vključno z zagotavljanjem socialne varnosti najbolj ranljivim posameznikom ali skupinam. Tradicionalno so socialne pomoči namenjene zagotavljanju varnostnih mrež tistim, ki si sami niso zmožni zagotoviti dohodeka na trgu dela. Pomembna vloga države pa je tudi v promoviranju in omogočanju participacije članov skupin, ki jim grozi izključenost. Takšnim tveganim skupinam je potrebno dati možnost formuliranja lastnih potreb in s tem vključitev v proces političnega definiranja oziroma iskanja konkretnih rešitev (glej Zavratnik Zimic, 2000:835).

Ustava Republike Slovenije je sprejela in še bolj razdelala »pozitivni koncept zaščite« avtohtonih narodnih manjšin v Sloveniji. Značilnost tega koncepta je, da predvideva aktivno vlogo in vpliv etničnih manjšin v političnem procesu. Pri tem manjšine nastopajo kot aktiven subjekt in nosilec posebnih pravic, pozitivni koncept manjšine pa predvideva tudi aktivno vlogo države pri uresničevanju in zagotavljanju posebnih manjšinskih pravic. V tem okviru obstaja obveznost države, da vodi aktivno politiko zaščite manjšin ter da s svojim delovanjem na podlagi ustavnih in zakonskih obveznosti zagotavlja uresničevanje pravic, ki so manjšinam zagotovljene (glej Žagar, 1998:170).

V zvezi z romskim vprašanjem in romsko etnično manjšino se pogosto uporablja izraz »pozitivna diskriminacija«. »Pozitivna diskriminacija« temelji na dejstvu, da v primeru dejanske neenakopravnosti samo formalnopravna zagotovitev enakosti ne zadošča (glej Klopčič, 2003:170).

Kot ukrepe pozitivne diskriminacije Ustava RS italijanski, madžarski in romski skupnosti zagotavlja posebne ukrepe.

V obrazložitvi odločbe (B.- II, točka 7) Ustavno sodišče RS med drugim navaja, da ustavna določba v členu 65 Ustave Republike Slovenije »pomeni pooblastilo zakonodajalcu, da romski skupnosti, ki živi v Sloveniji, kot posebni etnični skupnosti z zakonom zagotovi poleg splošnih pravic, ki gredo vsakomur, še posebne pravice. Pri urejanju posebnega položaja in posebnih pravic romske skupnosti zakonodajalec ni omejen z načelom enakosti, ki mu pri urejanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin prepoveduje vsako diskriminacijo, temelječo na narodnosti, rasi ali na drugih okoliščinah, določenih v prvem odstavku 14. člena Ustave.« Ustavno pooblastilo iz 65. člena dovoljuje zakonodajalcu, da romski skupnosti in njenim pripadnikom zagotovi posebno (dodatno) varstvo, ki je v teoriji prava znano kot t.i. pozitivna diskriminacija ali pozitivno varstvo (glej Klopčič, 2003:172).

Obstoj etnične pluralnosti in (vsaj do določene mere) etnično mešana struktura prebivalstva sta temeljni značilnosti vseh družb in (teritorialnih) skupnosti v današnjem svetu (glej Žagar, 1998:69).

»Kljub dejstvu, da so danes vse družbe (vsaj do določene mere) etnično pluralne, pa obstoječe (eno)nacionalne države niso uspele razviti in uveljaviti postopkov in mehanizmov, ki bi celovito in zadovoljivo urejali (med)etnične odnose in enakopraven položaj vseh etničnih skupnosti v določeni družbi in ki bi uspeli učinkovito preprečevati in/ali (mirno in na

demokratičen način) upravljati in reševati etnične konflikte, do katerih v etnično pluralnih družbah nujno vsaj občasno prihaja.« (Žagar, 1998:70).

Vendarle pa obstajajo določeni standardi in mehanizmi, ki so se razvili tako v mednarodnem kot v notranjem pravu posameznih držav in ki ščitijo etnične manjšine.

2. PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH

V evropskem merilu se na področju sodobnega manjšinskega varstva namenja posebna pozornost položaju Romov. Proces vključevanja v tokove evropske integracije so izostrili zahteve po doslednem uresničevanju skupne vizije o človekovih pravicah, saj določbe o enakopravnosti in nediskriminaciji, ki so temeljne za sodoben koncept človekovih pravic, za nekatere depriviligirane skupine, kot so Romi, še vedno niso samoumevna pridobitev civilizacijskega razvoja. Na področju mednarodne obravnave varstva romske skupnosti je temeljna skrb usmerjena k izboljšanju socialnega položaja in odpravi nestrpnosti, s katero se srečujejo Romi v prav vseh evropskih državah.

V novejšem obdobju je prišlo do intenzivnejše obravnave položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi zaradi postopkov preverjanja držav kandidatk za članstvo v Evropski uniji. Ministrski svet je leta 1993 na srečanju v Kopenhagenu med politične pogoje za sprejem v Evropsko unijo postavil tudi izpolnjevanje naslednjih kriterijev: »Članstvo zahteva od držav kandidatk vzpostavitev institucij, ki zagotavljajo demokratičnost, pravno urejenost, človekove pravice ter spoštovanje in zaščito manjšin.« (Varstvo manjšin, 2002:104).

Vendar je v Srednji in Vzhodni Evropi, še posebej v državah z večjim številom Romov, kjer je večina Romov stalno naseljena, prišlo celo do poslabšanja življenjskih razmer Romov in povečane migracije Romov iz teh držav v zahodnoevropske države. Evropska unija obravnava vprašanje Romov predvsem v kontekstu preprečevanja socialne izključenosti in kršitev človekovih pravic. Posamezne razprave, npr. Brusselska deklaracija, sprejeta na okrogli mizi »Romi (Cigani): pravo evropsko ljudstvo« v evropskem parlamentu v letu 1996, obravnavajo tudi pomen kulture in jezika Romov za ohranjanje in spodbujanje kulturne raznovrstnosti v Evropi. Odprava nestrpnosti in varstvo Romov v Evropi se prvič izrecno omenja v Zaključnem dokumentu Konference v Kopenhagenu leta 1990, namen določbe je zavezati države, da bodo preprečevale dejanja nasilja zoper Rome.

Leta 1992 pa je Komisija Združenih narodov o enakopravnosti izdala resolucijo o zaščiti Romov. V oktobru 2000 je bila v okviru priprav na Svetovno konferenco proti rasizmu pripravljena Evropska konferenca, ki je ugotovila, da so Romi med najbolj izpostavljenimi in ogroženimi skupinami. Med prioriteta vprašanja je uvrstila odpravo predsodkov in

izboljšanje položaja Romov. S konkretnimi ukrepi in obravnavo možnih načinov za pomoč Romom v Evropi se ukvarjajo številni projekti, med njimi tudi projekt Odbora za kulturno sodelovanje Sveta Evrope »Demokracija, manjšina in človekove pravice« (deloval je v letih 1993-1997), kjer so države predstavile konkretne projekte za reševanje romskega vprašanja na področju izobraževanja in kulture. S položajem Romov se ukvarjajo tudi druge regionalne organizacije, npr. Srednjeevropska pobuda in Alpe Jadran. V okviru dejavnosti Pakta za stabilnost v Jugovzhodni Evropi poteka več projektov, ki so namenjeni izboljšanju položaja romske skupnosti.

Med večstranskimi pogodbami sta pomembna predvsem dva dokumenta Sveta Evrope: Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin in Evropska listina za regionalne ali manjšinske jezike. Slovenija je Okvirno konvencijo podpisala 1.februarja 1995, ratificirala 23.marca 1998 in za Slovenijo je začela veljati 1.julija 1998. V skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo Republike Slovenije je vlada Republike Slovenije določila, da se določila Okvirne konvencije nanašajo tudi na pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji. Slovenija je Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih podpisala 3.julija 1997 in ratificirala 19.julija 2000, v veljavo pa je stopila 1.januarja 2001. Tudi v tem primeru je bilo sprejeto, da se bodo določbe od prvega do četrtega odstavka 7. člena smiselno uporabljale tudi za romski jezik (ne le v primeru madžarske in italijanske narodne manjšine).

Posamezne države se srečujejo z nekaterimi sorodnimi težavami pri konkretnem urejanju položaja Romov v svojih državah, še posebej s predsodki in izbruhi rasnega nasilja do Romov, z visoko stopnjo nezaposlenosti, nizko izobrazbeno strukturo Romov in njihovo pomanjkljivo participacijo v javnem življenju. Vsi ti dejavniki praviloma vplivajo na slabši socialni položaj romske skupnosti. Kljub zagotavljeni enakosti in deklariranim spoštovanjem človekovih pravic so v mnogih državah še vedno kršene temeljne pravice Romov do prostega gibanja in izbire kraja bivališča; tudi v primerih, ko imajo zadostna finančna sredstva za nakup primerne bivališča.

Zato je mednarodna dejavnost, ne samo posamezne države, osredotočena na področja odprave predsodkov in rasnega nasilja do Romov, izboljšanja možnosti za dostop do izobraževanja in za kvaliteto izobraževanja; izboljšanje splošnih življenjskih pogojev in intenzivnejšo participacijo Romov v javnem življenju.

Skupna ugotovitev mednarodnih organizacij in ustanov je, da je možnosti za izboljšanje položaja Romov potrebno iskati v dialogu s predstavniki romske skupnosti. Prav tako je izrednega pomena dejstvo, da ima mednarodno združenje Romov status nevladne organizacije (NGO), ki sodeluje pri delu mednarodnih organizacij in pripravi dokumentov, ki naj omogočijo zagotovitev ustreznih ukrepov za ohranjanje etničnih, kulturnih in jezikovnih značilnosti v novo nastajajočem skupnem pravnem sistemu nove Evrope.

Z vključitvijo predlogov *Romskega mednarodnega združenja* v pripravo in izvajanje dokumentov s področja varstva človekovih pravic in še posebej manjšin so Romi kot skupina dosegli pravno podlago, ki pomeni izhodišče tudi za uresničitev teh pravic na notranji ravni v vsaki posamezni državi. Za skupnost, ki so jo skozi zgodovino različni pravni sistemi predvsem načrtno izključevali in omejevali, pomeni spoštovanje pravice do izbire predvsem pravico do enakopravnosti in dostojanstva posameznika.⁵

Mednarodni standardi človekovih pravic, ki so pomembni za varstvo pravic Romov:

1. Standardi Združenih narodov, ki so obvezujoči za Republiko Slovenijo:

- Splošna deklaracija človekovih pravic (1948),
- Konvencija (št. 111) o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih (1958),
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966),
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966) z Opcijskim protokolom (1966),
- Konvencija o statusu beguncev (1951); Protokol o statusu beguncev (1966),
- Konvencija o statusu oseb brez državljanstva (1954),
- Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju,
- Konvencija ZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1965),
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979),
- Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (1984),
- Konvencija o pravicah otroka (1989).

⁵ 3. člen Okvirne konvencije določa, da ima vsak pripadnik narodne manjšine pravico do proste izbire, da je ali ni obravnavan kot pripadnik narodne manjšine in iz te njegove izbire ali uresničevanja pravic, ki so z njo povezane, ne smejo izhajati nobene neugodne posledice.

2. Standardi Sveta Evrope, ki so obvezujoči za Republiko Slovenijo:

- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1950), usklajena s Protokolom št. 11; Protokoli 1, 4, 6, 7 in 13 h Konvenciji,
- Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja (1989),
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (1992),
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (1995),
- Evropska socialna listina (spremenjena) (1996),
- Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (1996).

3. Zakonodaja EC/EU, ki je obvezujoča za Republiko Slovenijo:

- Listina temeljnih pravic EU (2000),
- Direktiva Sveta 2000/43/EC o uresničevanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na rasni ali etnični izvor (2000),
- Direktiva Sveta 2000/78/EC o ustanovitvi splošnega okvirja za enako obravnavo pri zaposlovanju in delu (2000),
- Odločitev Sveta 2000/750/EC o ustanovitvi Akcijskega programa skupnosti za boj proti diskriminaciji (2000),
- Direktiva Sveta 2001/55/EC o minimalnih standardih pri zagotavljanju začasnega zatočišča v primerih množičnega priliva razseljenih oseb in o ukrepih, ki spodbujajo ravnotežje v prizadevanjih med državami članicami pri sprejemanju teh oseb in pri reševanju posledic priliva (2001),
- Direktiva Sveta 2003/9/EC, ki postavlja minimalne standarde pri sprejemanju prosilcev za azil (2003).

3. ZGODOVINA

3.1. NASELITEV ROMOV NA SLOVENSКИH TLEH

Prvi zapisi, ki pričajo o prisotnosti Romov na slovenskih tleh, segajo v 14. stoletje, stalno pa so se pričeli naseljevati od 17. stoletja naprej. Naseljevanje Romov na slovensko ozemlje je potekalo predvsem iz treh smeri: iz smeri Hrvaške (današnji dolenski Romi), iz Madžarske (prekmurski Romi) in iz smeri nemških dežel (gorenjski Romi ali Sinti).

V sredini 18. stoletja, v letih 1761-1767, je avstroogrška cesarica Marija Terezija izdala množico ukrepov – odredb, s katerimi je želela doseči zakonsko asimilacijo Romov v večinsko prebivalstvo. Kasneje, leta 1783, je njen naslednik, cesar Jožef II., proces asimilacije še zaostрил. Odredbe so vsebovale: prepoved nomadskega načina življenja Romov – prepoved preseljevanja iz kraja v kraj, prepoved opravljanja romskih tradicionalnih poklicev, prepoved medsebojnih porok, prepoved vzgoje otrok in njihova prisilna oddaja v tujo prevzgojo, prepoved rabe romskega jezika in tudi prepoved rabe imena Rom ali Cigan. Imenovali naj bi se »novi naseljenci«. Takrat je bil na tem območju izveden tudi prvi popis romskega prebivalstva. Odredbe so začeli uresničevati, toda namena s temi ukrepi niso dosegli. V 19. stoletju so sledila razna »reševanja« romskega vprašanja, predvsem z uporabo raznih okrožnic, ukorov in odredb tedanjih oblasti, ki so začele preganjati Rome iz kraja v kraj (glej Brizani-Traja, 2000:12).

Romi v Prekmurju so veliko bolj integrirani v večinsko družbo kot Romi, ki živijo na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju, kjer še vedno obstaja močna etnična distanca in konfliktni odnosi do večinskega prebivalstva. Ti Romi so poseljeni tradicionalno in v nekaterih predpisih zanje velja oznaka, da so avtohtoni, zato jih Republika Slovenija posebej obravnava v Ustavi Republike Slovenije in številnih področnih zakonih.

V zadnjem času pa so se na ozemlju Republike Slovenije iz ekonomskih, političnih in vojnih razlogov pričele naseljevati skupine Romov iz republik nekdanje skupne države Jugoslavije. Za te ljudi velja, da imajo v Republiki Sloveniji status netradicionalno poseljene etnične skupine. Zanje velja, da se uporabljajo določila iz Ustave (členi 61, 62 in 63) ter nekatera druga določila iz II. poglavja Ustave (Človekove pravice in temeljne svoboščine) (glej Obreza, 2003:48).

3.2. ROMI V SLOVENIJI

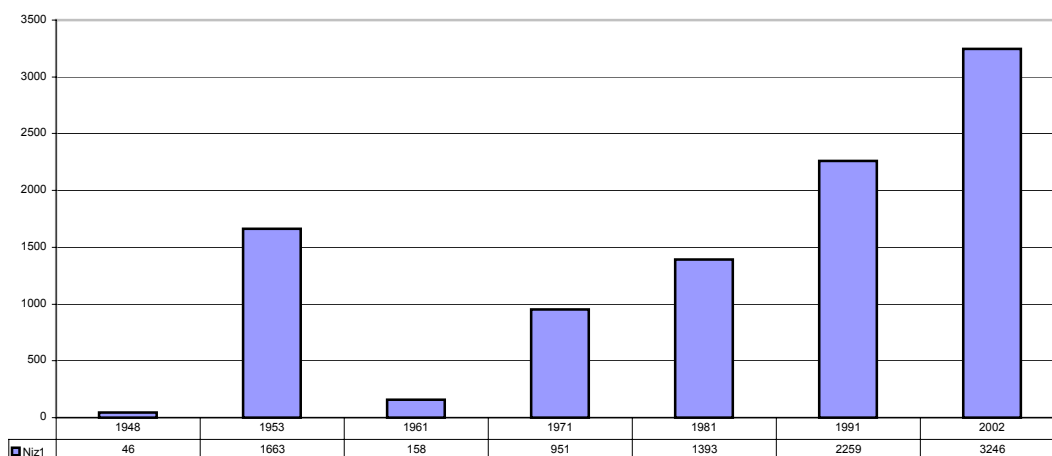
Romi kot avtohtona etnična skupina danes živijo na treh geografskih območjih Slovenije: v Prekmurju jih živi več kot polovica, na Dolenjskem in v Beli krajini, nekaj jih živi na Gorenjskem. Glede na podatke Urada vlade Republike Slovenije za narodnosti leta 2002 ocenjujejo, da v Sloveniji živi v dvanajstih občinah od 7000 do 8000 Romov, čeprav njihovo število ni natančno ugotovljeno. Pri popisu prebivalstva iz leta 2002 se je 3246 oseb (ali 0,17% prebivalstva) opredelilo za Rome, kar je največ doslej, vendar se dejansko število Romov v Sloveniji giblje okrog 10.000.⁶

TABELA 1: Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni:

<i>Prebivalstvo/ Leto</i>	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
<i>Romi</i>	46	1663	158	951	1393	2259	3246
<i>Odstotki Romov glede na večinsko prebivalstvo</i>	0,00%	0,11%	0,01%	0,06%	0,08%	0,12%	0,17%

Vir:⁷

GRAF 1:

⁶ Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, Popisi 1921-2002, št.2 (spletna stran) 2003. (citirano 1.6.2004). Dostopno na naslovu: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf>, str. 142-143.

⁷ Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, Popisi 1921-2002, št.2 (spletna stran) 2003. (citirano 1.6.2004). Dostopno na naslovu: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf>, str. 142-143.

Navedeni podatki prikazujejo število Romov glede na popise prebivalstva po drugi svetovni vojni, posledično pa lahko ugotovimo, da število Romov na ozemlju Republike Slovenije raste. Upoštevati pa moramo tudi dejstvo, da velika večina Romov v popisih ni zajeta, najbrž zato, ker tega niso želeli, pa tudi zaradi njihovega nomadskega življenja, ki ne omogoča popolnega popisa števila Romov na ozemlju Republike Slovenije.

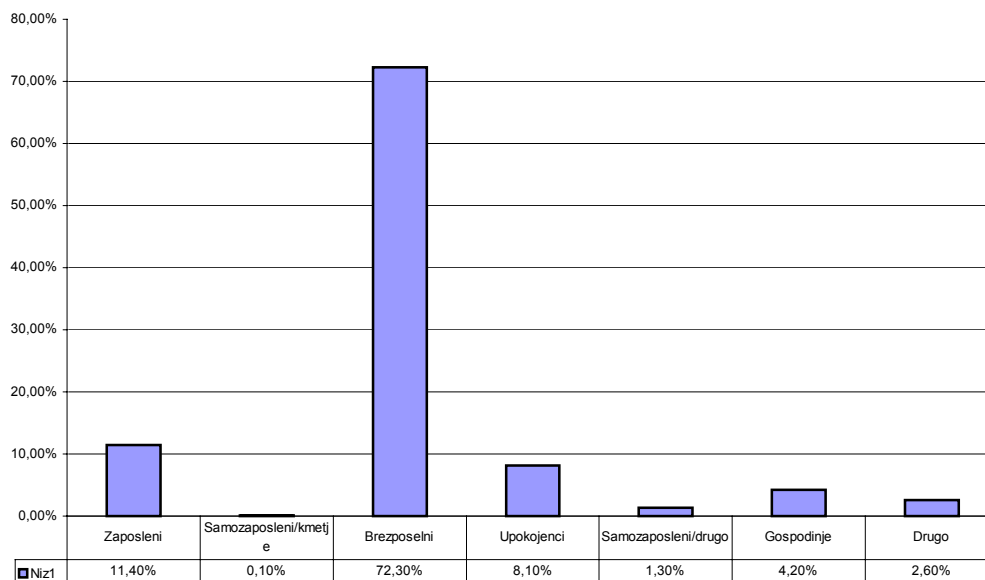
TABELA 2: Romi glede na ekonomsko aktivnost (Popis 2002):

Zaposleni	Samozaposleni/ kmetje	Samozaposleni/ drugo	Upokojenci	Brezposelni	Gospodinje	Drugo
11,4%	0,1%	1,3%	8,2%	72,3%	4,2%	2,6%

(niso upoštevani otroci, dijaki in študentje).

Vir: ⁸

GRAF 2:

⁸ Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, Popisi 1921-2002, št.2 (spletna stran) 2003. (citirano 1.6.2004). Dostopno na naslovu: <http://www.stat.si./popis2002/gradivo/2-169.pdf>, str. 132.

Tabela 2 in graf 2 prikazujeta ekonomsko aktivnost Romov glede na Popis prebivalstva leta 2002. Največ Romov spada v kategorijo nezaposlenih (72,3%), sledijo jim zaposleni Romi (11,4%), upokojenci (8,2%), gospodinje (4,2%), drugo (2,6%) ter samozaposleni (1,3%), zadnja kategorija pa je kategorija samozaposleni/kmetje z 0,1%.

Drugačnost in specifična kultura, ki je v preteklosti pogojevala pregone in selitve Romov, ki so jih podpirale celo nekatere vlade, je kljub današnji, nekoliko milejši obliki, še vedno predmet raznih oblik diskriminacije, predsodkov in nestrpnosti, saj še vedno velika večina ljudi vidi v Romih lenuhe in tatove. Ne glede na dejstvo, da ima romska manjšina v naši državi priznane vse pravice in jih država obravnava enakopravno, pa si morajo status enakopravnega v očeh ljudi priboriti sami.

4. NORMATIVNA UREDITEV

4.1. ROMI V USTAVI, ZAKONODAJI

Prepoved diskriminacije je eno temeljnih načel sodobnega varstva človekovih pravic in manjšin, kar zagotavlja ustava Republike Slovenije, kršitev enakopravnosti in zbujanje rasne, verske ali narodnostne nestrpnosti pa je določeno kot kaznivo dejanje v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije.

Načelo enakosti pred zakonom in upravičenosti do enakega zakonskega varstva vsebujejo vsi pomembnejši mednarodni dokumenti, ki segajo na področje varstva in zagotavljanja človekovih pravic, ki obvezujejo tudi Republiko Slovenijo. Ratificirani mednarodni dokumenti pa so v skladu z ustavo Republike Slovenije del notranjega prava RS in se uporabljajo in izvajajo neposredno.⁹

Slovenija je pogodbenica vseh pomembnejših mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah, ki jo med drugim obvezujejo tudi k spoštovanju pravic posameznikov, ki pripadajo etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam¹⁰, k spoštovanju načela nediskriminacije tudi glede elementa »pripadnosti k narodni manjšini«¹¹ ter nalagajo izvajanje ukrepov za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije.¹²

Varstvo pravic pripadnikov narodnih, etničnih, jezikovnih, verskih in rasnih skupin, ki živijo v Sloveniji, je v zakonodaji Republike Slovenije zagotovljeno na dveh ravneh:

- z varovanjem individualnih pravic posameznikov, pripadnikov vseh manjšinskih skupnosti,
- ter z zagotavljanjem posebnih pravic manjšinskih skupnosti.

Obe ravni varstva se medsebojno dopolnjujeta in sta usklajeni s sprejetimi mednarodnopravnimi obveznostmi Republike Slovenije.

⁹ 8. člen Ustave RS določa, da morajo zakoni in drugi predpisi biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Republiko Slovenijo.

¹⁰ Člen 27 Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

¹¹ 14. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

¹² Določbe Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in drugih mednarodnopravnih dokumentov).

Ustava RS zagotavlja spoštovanje človekovih pravic, prepoved diskriminacije in zbujanje narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti. Kršitev enakopravnosti in diskriminacijo prepoveduje 14. člen Ustave Republike Slovenije, ki določa, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in svoboščine. Glede na to, da je v primeru kršitve možna ustavna pritožba na Ustavno sodišče RS, ima ta določba v pravnem redu značaj splošne protidiskriminacijske klavzule (glej Klopčič, 2003:172). Za varstvo manjšin pa so pomembni tudi naslednji členi:

- 15. člen Ustave RS določa, da sta zagotovljeni sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve;
- 22. člen Ustave RS določa, da je vsakomur zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in drugimi državnimi organi, pred organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih;
- 49. člen Ustave RS določa, da je vsakomur pod enakimi pogoji zagotovljena dostopnost do vsakega delovnega mesta;
- 57. člen Ustave RS določa, da je izobraževanje svobodno, osnovnošolsko izobraževanje obvezno in se financira iz javnih sredstev ter da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo;
- Ustava RS tudi določa, da ima v Sloveniji vsakdo »pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu ali narodni skupnosti«, ter »da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.«¹³
- Ustava RS tudi izrecno prepoveduje in kot protiustavno opredeljuje »vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.«¹⁴

¹³ 61.člen (izražanje narodne pripadnosti)in 62.člen Ustave RS.

¹⁴ 63.člen Ustave RS, ki poleg tega prepoveduje in kot protiustavno opredeljuje tudi »vsakršno spodbujanje k nasilju ali vojni.«

Zakonodaja Republike Slovenije, relevantna za položaj Romov v Sloveniji:

- Ustava Republike Slovenije:
61., 62., 63. in 65. člen

- Zakoni, položaj (ki urejajo avtohtonih) Romov:
 - Zakon o lokalni samoupravi (Ur.l.RS, št.72/93 ... 51/02),
 - Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalnih volitvah (Ur.l.RS, št.51/2002),
 - Zakon o evidenci volilne pravice (Ur.l.RS, št.52/2002),
 - Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l.RS, št.14/03),
 - Zakon o vrtcih (Ur.l.Rs, št.12/96 ... 44/00),
 - Zakon o osnovni šoli (Ur.l.RS, št.12/96 ... 59/2001),
 - Zakon o medijih (Ur.l.RS, št.35/2001),
 - Zakon o knjižničarstvu (Ur.l.RS, št.87/2001),
 - Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur.l.RS, št.96/2002),
 - Zakoni, ki urejajo položaj tujcev, beguncev in prosilcev za azil v RS.

Formalno pravno je status romske manjšine opredeljen v 65.členu Ustave Republike Slovenije. 65.člen Ustave RS določa, naj položaj in posebne pravice romske skupnosti¹⁵, ki živi v Republiki Sloveniji, ureja zakon¹⁶. 65. člen ne označuje romske skupnosti kot avtohtone, čeprav je nesporno dejstvo, da v Republiki Sloveniji obstajajo območja, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost. Torej je vprašanje Romov v Ustavi Republike Slovenije določeno; specifičnega zakona, ki bi urejal njihov položaj v državi, pa še vedno ni.

Dokumenti, ki v Republiki Sloveniji vsebujejo zagotovila o prepovedi diskriminacije ali o prepovedi izzivanja narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva, razdora in nestrpnosti so naslednja: Kazenski zakonik RS (člena 141,300 KZ RS)¹⁷, Zakon o medijih (Uradni list RS 35/2001), Zakon o tujcih (Uradni list RS 61/1999), Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Uradni list RS 22/2000), Zakon o društvih (Uradni list RS 60/95 in 49/98) in Zakon o delovnih razmerjih (člen 6/Prepoved diskriminacije; velja od januarja 2003)¹⁸.

¹⁵ »Romi, pripadniki indijskih nomadov, ki so se razselili po vsej Evropi, Bližnjem vzhodu in Ameriki. Zanje se v Evropi uporablja tudi ime Cigani. Ime za Rome izhaja iz samopoimenovanja (rom je v romščini človek, poročen mož, roma so ljudje, ljudstvo); 1979 so Romi na kongresu v Švici uradno privzeli to ime za vse pripadnike tega naroda (Štrukelj, Winkler 1996:285)«.

¹⁶ Ur.l. RS, št. 33/91.

¹⁷ Kršitev enakopravnosti in Zbujanje narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti.

¹⁸ Enaka obravnava oseb ne glede na rasno ali etnično poreklo in zavezuje k enaki obravnavi in nediskriminaciji tudi na področjih usposabljanja za delo, zaposlitve in napredovanja v zaposlitvi ter določa sankcije za kršitelje.

Za romsko skupnost sta bila pomembna tudi dva dokumenta, ki sta predstavljala neke vrste zasnovna dokumenta za Republiko Slovenijo: Deklaracija o dobrih namerah¹⁹ ob plebiscitu o slovenski samostojnosti in pa Deklaracija o neodvisnosti²⁰.

V Deklaraciji o dobrih namerah ob plebiscitu o slovenski samostojnosti, ki je bila sprejeta 6. decembra 1990, je takratno slovensko vodstvo obljubilo, da se zaradi plebiscitne odločitve o samoodločbi ne bo poslabšal položaj pripadnikov narodnosti (avtohtonih narodnih manjšin) v Sloveniji.

V Deklaraciji o neodvisnosti, ki je bila sprejeta 25. junija 1991 na podlagi plebiscitne odločitve slovenskega naroda in državljanov Slovenije in skladno z mednarodnimi obveznostmi, Slovenija zagotavlja uresničevanje in zaščito temeljnih človekovih pravic in svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo etnično pripadnost in brez vsakršne diskriminacije (glej Žagar 1998:169).

Tako je v Temeljni Ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije z dne 25. junija 1991 zapisano: »...da Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z Ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.«. S tem Dokumentom in z Deklaracijo o neodvisnosti Republike Slovenije se država zavezuje k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, k spoštovanju načela o nedotakljivosti meja in načel mednarodnega prava. Z doseženo stopnjo spoštovanja pravic, spoštovanja posebnosti in urejanja položaja posameznih etničnih, rasnih, verskih ali jezikovnih skupin, predvsem pa narodnih manjšin na notranji in mednarodni ravni ter s sodelovanjem pri pripravi mednarodnopravnih normativnih mehanizmov je Slovenija pomembno prispevala tudi k izoblikovanju t.i. »evropskega standarda« na področju varstva narodnih manjšin in drugih skupin javnih mednarodnih pogodb.

4.2. VLADNI UKREPI NA PODROČJU ROMSKE PROBLEMATIKE

Vlada Republike Slovenije je leta 1995 sprejela poseben program ukrepov za pomoč in urejanje položaja Romov, ki je še vedno aktualen. Program izvajajo posamezna ministrstva,

¹⁹ Deklaracija o namerah Skupščine Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 44/1990.

²⁰ Deklaracija ob neodvisnosti, Uradni list RS, št.1 (leto 1)/1991.

koordinirata in usklajujeta ga pa Vladna komisija za pomoč Romom ter Urad Republike Slovenije za narodnosti. Vsebina programa se nanaša predvsem na zagotavljanje možnosti za bivanje ter ureditev romskih naselij, poudarja izobraževanje in zaposlovanje Romov, ukrepe za varstvo družin in otrok, na izboljšanje možnosti za vzgojo in izobraževanje romskih otrok in na pomoč pri samoorganiziranju in soodločanju o vseh vprašanjih, ki zadevajo njihov položaj v lokalni skupnosti in državi. Usmerjen pa je tudi v razvoj kulture, informiranja ter ohranjanja lastne identitete, hkrati pa spodbuja politično participacijo Romov samih in lokalnega zastopstva, ki nedvomno prispevata k večji družbeni in kulturni integraciji romske skupnosti v večinski prostor Slovenije. Program vsebuje tri ravni ukrepov: oblikovanje predlogov za spremembe zakonov in drugih predpisov, konkretne naloge in podporo projektom in različnim akcijam ter podporo strokovnemu in raziskovalnemu delu na tem področju. Izvajanje Programa iz leta 1995 spremlja posebna vladna medresorska komisija za romska vprašanja.

Glavna težava pri izvajanju Programa iz leta 1995 so bila nezadostno zagotovljena finančna sredstva in pa skromna vključenost predstavnikov romske skupnosti v postopek ocenjevanja uspešnosti ukrepov. Glede na neugodne socialne razmere, neustrezne bivanjske pogoje in neurejeno infrastrukturo v večjem delu naselij, kjer v Sloveniji prebivajo Romi, je za izboljšanje položaja romske skupnosti pomemben tudi vladni program boja proti revščini in socialni izključenosti, ki prispeva k zmanjševanju revščine in neenakosti.

Vlada Republike Slovenije je 1. julija 1999 sprejela dodatne sklepe, s katerimi je zadolžila vse resorne organe in druge državne organizacije, da morajo v okviru svojih pristojnosti maksimalno uresničevati ukrepe za izboljšanje položaja romske skupnosti.

Vlada Republike Slovenije je v aprilu 2002 kot celovito strategijo socialnega vključevanja v Republiki Sloveniji sprejela prvo poročilo o izvajanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti (glej Klopčič, 2003:173).

Ugotovimo lahko, da še vedno ni bila sprejeta zakonodaja, ki bi urejala pravice romske skupnosti celovito, torej na vseh področjih. Zakonska ureditev zaščite in pravic romske skupnosti mora upoštevati predvsem njihovo specifično situacijo v posameznih okoljih ter njihove specifične potrebe in interese. Vendarle pa je Urad za narodnosti v letu 2003 dobil nalogo raziskati avtohtono poselitev Romov, saj naj bi se status Romov uredil s posebnim zakonom (zakonski projekt ima vlada že v svojem načrtu).

Ta raziskava bo potrebna tudi zaradi politične zastopanosti Romov v lokalnih skupnostih (občinski sveti), na kar napotuje v letu 2001 sprejeta odločba Ustavnega sodišča.

Na temo zagotavljanja in urejanja pravnega statusa Romov v Republiki Sloveniji je bila oktobra 2003 izvedena terenska raziskava v okviru projekta Evropskega centra za pravice Romov v Budimpešti z naslovom Romi brez državljanstva in/ali osebnih dokumentov v Sloveniji. Vodja projekta, mag. Jasminka Dedić, je na podlagi empiričnih podatkov ugotovila, da vsi prejšnji podatki, kot tudi ta raziskava, kažejo, da problem neposedovanja državljanstva in osebnih dokumentov prizadeva skupino Romov, ki živijo predvsem v urbanih industrijskih centrih, kot je Ljubljana, Maribor, Kranj in Velenje. Glavne ugotovitve raziskave kažejo, da se situacija nekoliko popravlja glede državljanstva, in sicer predvsem zahvaljujoč noveli zakona o državljanstvu iz novembra 2002. Namreč, precejšnje število Romov, zajetih v raziskavi, je vložilo prošnjo za pridobitev državljanstva po 19. členu novele zakona o državljanstvu. Vendar, več kot polovica Romov brez slovenskega državljanstva je iz različnih razlogov še vedno brez urejenega statusa.

Poglavitni razlogi za neurejen pravni status so:

- izbris iz registra stalnega prebivalstva februarja leta 1992;
- nezmožnost pridobiti zahtevane dokumente in dokazila iz matične države;
- odvzem začasnega zatočišča romskim beguncem s Kosova maja 2000;
- nepodelitev oziroma odvzem statusa prosilca za azil.

Romi, ki so zajeti v omenjeni raziskavi, posedujejo različne tujske statuse in lahko jih razdelimo v 5 skupin:

- Romi z dovoljenjem za stalno prebivanje;
- Romi z dovoljenjem za začasno prebivanje;
- romski begunci s Kosova, ki niso pridobili drugega statusa po umiku začasnega zatočišča maja 2000;
- Romi prosilci za azil;
- Romi brez urejenega statusa.

Raziskava je pokazala, da so Romi brez državljanstva oz. z neurejenim statusom žrtve številnih kršitev človekovih pravic. Kršitve, ki jih raziskava omenja kot glavne, so naslednje:

- izbris: odvzem stalnega prebivališča in vseh pravic, vezanih na stalno prebivališče, kot je pravica do osnovnega zdravstvenega varstva, pravica do dela,
- pravica do socialne varnosti itd.,
- svoboda pred rasno diskriminacijo,

- pravica do osnovnega zdravstvenega varstva,
- pravica do osnovnošolskega izobraževanja,
- pravica do dostojnega življenjskega standarda (hrana, obleka in stanovanje),
- svoboda pred mučenjem, nečloveškim ali ponižujočim ravnanjem ali kaznovanjem,
- pravice invalidov do posebnega varstva,
- pravica otroka do stikov s starši,
- pravica do prostosti ali osebne varnosti,
- svoboda gibanja,
- svoboda pred arbitrarnim izgonom iz države,
- pravica do obveščeniosti o svojih pravicah,
- pravica do sodnega varstva,
- pravica do pravnega sredstva,
- pravica do zasebnosti in družinskega življenja,
- pravica do državljanstva,
- pravica do azila,
- pravice beguncev v skladu s Konvencijo o statusu beguncev (1951) in Protokolom (1966).²¹

4.3. ROMI IN LOKALNA DEMOKRACIJA

Leta 2002 je raven politične kulture določila zakonodajalcu spremembe volilnega sistema na lokalni ravni s širitvijo pravice do udeležbe pri odločanju o javnih stvareh na lokalni ravni med drugim tudi romski skupnosti, ki ji je to politična praksa dotlej preprečevala. Ustavna in zakonska podlaga sta sicer že obstajali, problem pa se je nahajal predvsem v nezadostni politični volji lokalnih skupnosti.

Pripadniki romske skupnosti imajo poleg splošne volilne pravice, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer Romi živijo avtohtono, pri lokalnih volitvah še posebno volilno pravico.

²¹ Dedić, Jasminka: Romi brez državljanstva in/ali osebnih dokumentov v Sloveniji: terenska raziskava, izvedena v okviru projekta Evropskega centra za pravice Romov v Budimpešti (spletna stran) 2003. (citirano 18. 3. 2004). Dostopno na naslovu: http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Romi_brez_drz.pdf, str.1-2.

Formalno pravno je participacija romski skupnosti omogočena v ustavi iz leta 1991, kasneje pa je politična participacija konkretnejše določena v Zakonu o lokalni samoupravi iz leta 1993.

Zakon o lokalni samoupravi določa, da ima romska skupnost v RS na območjih, kjer živi avtohtono naseljena, v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika. Tudi Okvirna konvencija o varstvu narodnih manjšin, ki jo je Republika Slovenija ratificirala leta 1998, zahteva od vseh držav podpisnic, da pri upravljanju javnih zadev predstavniki Romov sodelujejo takrat, ko to pravico zahtevajo in že tradicionalno ali v znatnem številu tam prebivajo.²²

TABELA 3: Občine, ki imajo po sprejetju osme novele zakona o lokalni samoupravi v občinskem svetu pripadnika romske skupnosti (Lavtar 2003, 52).²³

Občina	Ocenjeno število Romov	Število prebivalcev avgust 2001	Odstotek Romov glede na štev. prebivalcev občine
Beltinci	90	8723	1,03
Cankova	230	2173	10,58
Črenšovci	110	4473	2,46
Črnomelj	450	14668	3,07
Dobrovnik	50	1430	3,50
Grosuplje	119	15436	0,77
Kočevje	300	16575	1,81
Krško	278	28247	0,98
Kuzma	130	1812	7,17
Lendava	120	11855	1,01
Metlika	236	8410	2,81
Murska Sobota	1300	20515	6,34
Novo mesto	771	40715	1,89
Puconci	450	6588	6,83
Rogašovci	450	3699	12,17
Semič	185	3884	4,76
Šentjernej	142	6703	2,12
Trebnje	228	18556	1,23
Tišina	350	4348	8,05

²² Okvirna konvencija o varstvu narodnih manjšin, Uradni list RS št.20/98,MP, št.4/98.

²³ Vir: Urad za narodnosti Vlade Republike Slovenije in Urad za lokalno samoupravo pri Ministrstvu za notranje zadeve (v tabelo ni vključena Mestna občina Murska Sobota, ki je pravico Romov do političnega predstavnštva na lokalni ravni uresničevala že pred zadnjo spremembo zakona).

GRAF 3:

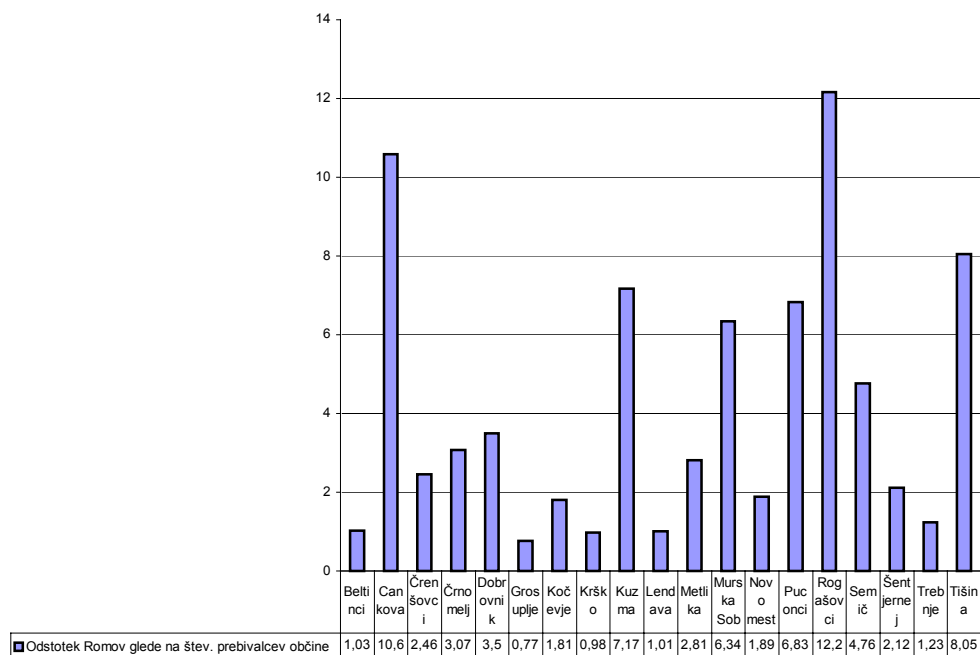

Tabela 3 in graf 3 prikazujeta odstotek Romov glede na število prebivalcev določene občine. Ugotovimo lahko, da je največji odstotek Romov glede na število prebivalcev v občini Rogoševci, nato sledi občina Cankova, občina Tišina ipd. Največji odstotek Romov se torej giblje v SZ Sloveniji, predvsem v Prekmurju, kjer je tudi značilno, da so Romi bolj integrirani v večinsko prebivalstvo, kot so na drugih območjih Republike Slovenije.

Za uveljavljanje posebne volilne pravice na lokalni ravni število Romov v njihovi skupnosti ni relevantno. Izhodišče za participacijo narodnostne skupnosti pri odločanju v lokalnem predstavniškem organu je priznana dvojna politična subjektiviteta (glej Lavtar, 2003:51). Pravico voliti in biti izvoljen v občinski svet, kot predstavnik romske skupnosti, imajo le pripadniki te skupnosti, ki imajo volilno pravico.

Slovenske občine, katerih naloga je bila uresničitev zakonske določbe v prvem mandatu (1994 – 1998) in le-tega niso storile, saj so kot najpogostejši razlog navedle, da zakon ne določa kriterijev za avtohtonost na eni in rokov na drugi strani, v katerih bi bilo zakonsko določbo potrebno uresničiti. Občine so kot razlog navajale, da ni jasno, na katerih območjih

so Romi avtohtono prebivalstvo in da zakon ne določa dodatnih pogojev, ki bi morali biti izpolnjeni za izpolnitev obveznosti.

Leta 2001 je Ustavno sodišče na podlagi konkretne pritožbe od zakonodajalca zahtevalo, da je potrebno uvesti določeno zakonsko prisilo za uveljavitev koncepta pozitivne diskriminacije oziroma pozitivnega varstva (affirmative action) (glej Lavtar, 2003:51).

Pred zadnjimi lokalnimi volitvami je bila sprejeta zakonska podlaga za posebni volilni imenik in posebno komisijo za sestavo volilnega imenika, novela zakona o lokalnih volitvah pa je določila pravilo za določanje načina volitev v občinski svet po splošni volilni pravici.²⁴ Dodatni predstavnik romske skupnosti v občinskem svetu ni porušil nobenega pravila,²⁵ saj tudi, če je Rom dvanajsti svetnik, izvoljen po posebni volilni pravici, se volitve za ostalih enajst članov občinskega sveta še vedno izpeljejo po večinskem sistemu. Tako so bili romski predstavniki leta 2002 izvoljeni v petnajstih občinah (od skupno dvajsetih), v eni izmed teh brez uskladitve statuta z zakonom (Občina Trebnje) (glej Lavtar, 2003:53).

Zveza Romov Slovenije (s pomočjo Urada RS za narodnosti) že sedaj za vodstva romskih društev, iz katerih se bodo po pričakovanju pojavili tudi kandidati za romske svetnike, pripravlja ustrezna izobraževanja o funkcioniranju lokalne samouprave oziroma občinskih svetov. Prav tako pa Zveza Romov Slovenije aktivno sodeluje tudi pri ustanavljanju romskih društev v občinah, saj so romska občinska društva poleg Zveze Romov Slovenije edina organizirana oblika romske skupnosti na področju lokalne samouprave in kot taka sogovornik lokalnih organov.

Celovit zakon, ki bi urejal romsko problematiko, bi lahko pomenil eno izmed pomembnejših rešitev, saj bi razmejil dolžnosti med državo in lokalno skupnostjo. Trenutno se obveznosti urejanja te problematike in hkrati tudi financiranje ureja večinoma na lokalni ravni (na ravni občin).

Romski predstavnik v občinskem svetu seveda ni rešitev vseh vprašanj in problemov, s katerimi se soočajo lokalne skupnosti. Je pa gotovo korak v pravo smer – naprej, saj omogoča aktivno sodelovanje in participacijo na lokalni ravni, ki je pogosto sama tudi vir problemov in

²⁴ Zakon o lokalnih volitvah (ZVL) (Uradni list RS, št. 72/93, 7/94, 33/94, 70/95, 51/02).

²⁵ Občinski svetniki se volijo po večinskem sistemu, kadar je član občinskega sveta, ki se jih voli v konkretni občini, od 7 – 11, če pa jih je 12 ali več, se volijo po proporcionalnem sistemu.

nesoglasij. To je pa vsekakor ključen mehanizem za lažje reševanje te problematike na lokalni ravni.

4.4. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Ena izmed oblik neenakosti se pojavlja v izobrazbeni ravni romskega prebivalstva. Skrb za aktivno reševanje tega vprašanja se je v Sloveniji pojavila leta 1972, ko je država postala soodgovorna za izobraževanje in vzgojo Romov. Vse do tedaj so odgovornost nosile lokalne skupnosti ali pa določeni posamezniki, kar pa je bilo popolnoma odvisno od njihove »dobre volje«.

Med predlogi, kako socializirati in prilagoditi, a ne asimilirati Rome, se je sčasoma pojavila potreba po izobraževanju in poklicnem usmerjanju, vendar pa je bila največja ovira prav neznanje in nepoznavanje slovenskega jezika. Na drugi strani pa tudi Romi sami niso čutili potrebe po izobraževanju. Ta potreba je rasla z nenehnim vključevanjem v redno in stalno delo. Inicijativo je prevzela država in tako so danes romski otroci po normativni zakonski regulativi v RS šoloobvezni.

V Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji je zapisano načelo enakih možnosti in pravica do drugačnosti: »Načelo enakih možnosti dopolnjuje zahteva po kvaliteti in poglobljenosti, povezana z diferencirano ponudbo na vseh stopnjah, ki omogoča uresničevanje pravice do izbire različnih izobraževalnih poti in vsebin. Te pravice in zahteve so povezane tudi s posebnim položajem otrok in drugih kategorij prebivalstva (manjšine, pripadniki raznih filozofskih in svetovnonazorskih usmeritev, odrasli itd.)« in pa »Država zagotavlja možnosti za optimalen razvoj ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstrukcijo itd. (opredelitve iz Ustave RS in Konvencije o otrokovih pravicah). Da bi lahko te pravice uresničevali, moramo oblikovati demokratičen sistem vzgoje in izobraževanja, ki omogoča uveljavljanje načela enakih možnosti hkrati z zahtevo po upoštevanju različnosti (individualnih razlik, skupinskih razlik ter razlik v hitrosti in tempu razvoja), pravice do izbire in drugačnosti.«

V Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin Sveta Evrope so vsebovane določbe o izobraževanju. Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin v 6.členu določa:

- Pogodbenice spodbujajo duh strpnosti in medkulturnega dialoga in sprejemajo učinkovite ukrepe za pospeševanje medsebojnega spoštovanja in razumevanja ter sodelovanja med vsemi osebami, ki živijo na njihovem ozemlju ne glede na njihovo etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto, še zlasti na področju izobraževanja, kulture in javnih občil.
- Pogodbenice se obvezujejo sprejeti ustrezne ukrepe za varstvo oseb, ki so lahko ogrožene zaradi diskriminacije ali pa so izpostavljene dejanjem diskriminacije, sovraštvu ali nasilju, do katerih prihaja zaradi njihove etnične, kulturne, jezikovne ali verske identitete.

4.4.1. TRENUTNI POLOŽAJ ROMOV V OSNOVNIH ŠOLAH

Romski otroci so danes dokaj redno vključeni v predšolske in šolske ustanove, vendarle popolnoma zadovoljivih rezultatov na tem področju še vedno ni, saj večina teh otrok preneha šolanje že na razredni stopnji in le redki opravijo vseh osem razredov. Glavna prepreka pri dosegu tega cilja je še vedno neznanje slovenskega jezika, ki ga romski otroci prvič slišijo ob vstopu v vrtec ali osnovno šolo. Prav jezikovni deficit je tisti, ki pomembno vpliva na napredovanje romskih učencev v učnem procesu.

Ostale vzroke pa predstavlja predvsem njihova drugačnost, slabe delovne navade, predznanje in določena stopnja nesprejemanja in odklonilnosti ostalih sošolcev. V primerjavi s svojimi neromskimi vrstniki imajo Romi zelo nizek učni uspeh, veliko večino razporedijo v šole s prilagojenim programom, četudi nimajo težav z učenjem, pač pa le z jezikom.

»V sodobni osnovnošolski praksi so uveljavljene tri modalitete vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces oziroma v sam učni proces: čisti romski oddelki, kombinirani oddelki in oddelki, v katerih so romski otroci integrirani z drugimi učenci.« (Tancer, 2003:69).

Leta 1991 je bila opravljena obsežna raziskava romskega okolja in šolske uspešnosti romskih učencev v osnovnih šolah v Prekmurju. Izsledki raziskave so pokazali, da učenčevo domače okolje lahko deluje na učenčevo šolsko delo spodbujevalno ali zaviralno, da pa prav za romske učence njihovo domače okolje praviloma predstavlja velik socialni deficit. Pokazalo

se je tudi, da so za učenčevo učno uspešnost pomembni delovni pogoji za domače učenje, kulturni standard doma (raziskava je pokazala, da je le-ta izjemno skromen) ter nenazadnje izobrazbena in poklicna struktura staršev romskih otrok ter posledično zaposlitev staršev romskih otrok. Omenjena raziskava omogoča razumevanje velikih in pogosto nepremostljivih težav, s katerimi se soočajo romski otroci, ki so vključeni v osnovnošolsko izobraževanje, saj nazorno kaže na neenakopraven položaj romskih otrok pri samem učnem procesu (glej Tancer, 2003:70).

Danes je opazen trend večanja vpisov v slovenske osnovne šole, čeprav večjih premikov še vedno ni, saj jih večina v času sezonskih del še vedno zapusti šolske klopi in gre služiti denar. Ena od značilnosti Romov v Republiki Sloveniji je, da gre tu za relativno mlado populacijo, zato so programi na področju izobraževanja ključnega pomena za uspeh in izboljšanje položaja Romov v prihodnje.

Kot eno izmed možnih rešitev za delno ureditev situacije romskih otrok v osnovnih šolah bi lahko ponudili možnost izobraževanja njihovih ljudi – učiteljev. Tako bi dosegali boljše učne in vzgojne rezultate prav zaradi poznavanja njihovega načina razmišljanja in hierarhičnosti v družbi (glej prilogo, str. 64).

Pri strategiji izobraževanja bi morali v šolah, ki vključujejo v svoj program tudi romske učence, uvesti elemente interkulturalne vzgoje, kjer bi se učenci učili drug od drugega. Hkrati pa bi bilo potrebno vnesti v šole tudi več splošne vzgoje k nacionalni strpnosti. K temu cilju pa bi močno prispevale tudi različne medijske akcije za osveščanje javnosti, za spremembo odklonilnih in agresivnih stališč do romske populacije, približevanje romske kulture drugim kulturam v obliki kulturnih prireditev, javnih razprav ipd.

Formalno pravno je torej opredeljeno in urejeno vprašanje izobrazbe, vendar glavna prepreka še vedno leži v mentaliteti in vrednotah Romov, ki jim preprečujeta normalno vključevanje v izobraževalni sistem.

4.5. ZAPOSLOVANJE IN USPOSABLJANJE

Primer neenakosti se pojavlja tudi pri zaposlovanju Romov. Še vedno obstajajo predsodki pri zaposlovanju Romov, saj naj bi bili le-ti nedelavni in brez urejenih delovnih navad. Dandanes ti predsodki počasi izginjajo in izobraženi Romi pridobivajo status enakovrednih delavcev. Obstajajo tudi podatki, da je delež zaposlenih Romov veliko večji v Prekmurju, kjer se Romi bolj sistematično vključujejo v lokalne skupnosti kot v občini Novo mesto, kjer še vedno prevladuje polnomadski način življenja Romov.

Na to temo je bilo v Sloveniji narejenih že nekaj raziskav, med drugim tudi projekt »Problematika zaposlovanja Romov« v občini Novo mesto. Rezultati so pokazali, da obstajajo razlike med zaposlenimi in nezaposlenimi Romi. Velika večina zaposlenih Romov končala osnovno šolo, ti imajo tudi večjo željo po uveljavljanju v družbenem življenju, imajo boljše življenjske pogoje in so materialno mnogo bolj preskrbljeni kot nezaposleni Romi. Raziskava je tudi pokazala, da so imeli skoraj vsi zaposleni anketiranci zaposlenega očeta, ter da njihovi otroci danes bolj redno obiskujejo osnovno šolo kot otroci nezaposlenih staršev. Delavci, ki so zaposleni skupaj z Romi, menijo, da so Romi uspešni pri delu in imajo pravičen odnos do dela. Največ problemov jim povzroča razumevanje delovnih nalog. Najbolj ugodne ocene so Romi dobili od svojih sodelavcev, vendar z vzpenjanjem po hierarhični lestvici v podjetjih postajajo ocene manj ugodne (glej Zavratnik Zimic, 2000:842).

Razlogov za nizko stopnjo zaposlenosti Romov je več in se nahajajo tako na strani družbe kot na strani Romov. Eden izmed njih je gotovo gospodarski položaj RS z visoko stopnjo nezaposlenosti. Pomembno vlogo ima tudi nepripravljenost sprejemanja Romov v delovno okolje in neupoštevanje njihovih fizičnih sposobnosti. Razlogi na strani Romov pa izhajajo predvsem iz drugačnega vrednostnega sistema in želje po ohranitvi svoje kulturne tradicije. V romskih naseljih je mogoče opaziti tudi negativno uperjenost do Romov, ki so zaposleni, saj naj bi le-ti sprejemali tuje vrednote in vzorce obnašanja.

»Kot prioriteto bi pri urejanju romskega položaja morali razviti strategijo socialne usklajenosti. Pri uveljavljanju socialne usklajenosti bi bili glavni cilji:

- jamčiti enako raven socialne varnosti;
- pospeševati zaposlovanje, poklicno usposabljanje in pravice Romov;
- uveljavitev enakih možnosti;

- boj proti izključevanju pri zaposlovanju.«(Rudaš, 2003:108).

Smerdo izpostavlja specifičnosti zaposlitvene problematike Romov v RS. Pravi, da ni evidence o zaposlenosti Romov in je do podatkov moč priti le po njihovih značilnih priimkih. Nadaljuje, da večina Romov živi le na Dolenjskem in v Prekmurju in tako posledično ni mogoče zaposlovanja Romov čutiti kot nacionalni problem ter da slaba izobrazbena struktura pomeni tudi slabe možnosti za zaposlitev, saj je tudi med drugimi brezposelnimi osebami skoraj 50% tistih, ki nimajo ustrezna strokovna znanja oziroma izobrazbe (glej Zavratnik Zimic, 2000:842).

Romsko prebivalstvo si pridobiva sredstva za preživljanje poleg redne zaposlitve (13% romske populacije) še s socialno pomočjo (74% romske populacije), saj je to najbolj zanesljiv vir preživljanja, z neorganizirano zaposlitvijo (41% romske populacije), priložnostno in sezonsko zaposlitvijo (25% romske populacije) in drugi viri (19% romske populacije) (glej Winkler, 1999:27-28).

Podatki, ki jih navajajo v zvezi s preučevanjem romske problematike, nekoliko variirajo (glej str. 17), saj povsem točnih podatkov zaradi slabega nadzora nad številom in dejavnostjo Romov ni mogoče dobiti.

»Brezposelnost romske populacije je glavni razlog za večino težav, s katerimi se srečujemo v vsakdanjem življenju; delo in zaposlitev nista pomembna samo zaradi pridobivanja sredstev za preživetje, pač pa sta tudi dejavnika socialnega vključevanja v družbo in osebne rasti. Visoka stopnja brezposelnosti Romov povzroča visoko stopnjo revščine, ki sčasoma iz relativne preide v absolutno.«(Rudaš, 2003:109).

V ta namen bi socialnovarstvene službe v občinah z romsko populacijo morale imeti svoje nosilce zadolžitev za urejanje te specifične problematike na svojem področju, ki bi koordinirano izvajali program reševanja romske problematike. Programi bi morali biti izdelani tako na lokalni kot nacionalni ravni glede na potrebe in zahteve romske skupnosti. Pri strategiji zaposlovanja bi morali upoštevati predvsem vrednostne značilnosti Romov in tako zaposlovanje približati njihovem načinu življenja.

Omogočiti bi morali organizirane oblike zaposlovanja na področjih, kjer jih neorganizirano že opravljajo, kot je možnost zasebne obrti pri zbiranju odpadnega materiala in zdravilnih zelišč,

oživitev njihovih starih dejavnosti, ki bi imele tržno vrednost in organizirati distribucijo izdelkov. Oživiti pa bi bilo potrebno tudi njihovo kulturo dela. Potrebno je povečati pripravljenost delovnih organizacij, da bi zaposlovale Rome ne glede na njihovo etnično poreklo, pač pa glede na njihove sposobnosti in jim omogočiti pozitiven sprejem v delovno okolje.

Nizka življenjska raven romskega prebivalstva pa se kaže tudi v njihovem zdravstvenem stanju. Kljub dejstvu, da romski skupnosti pripadajo enake pravice na področju osnovnega zdravstvenega zavarovanja kot drugim državljanom Slovenije, se teh pravic ne poslužujejo, predvsem pa niso vključeni v preventivne oblike zavarovanja (glej Winkler, 1999:28).

4.6. ŽIVLJENJSKI POGOJI IN BIVALNE RAZMERE

Ena večjih težav, ki izstopajo pri urejanju romske problematike, so tudi neurejene osnovne bivalne razmere. Problemi zagotavljanja zemljišč in lokacij za naselitev romskih družin ter problematika ustreznega bivalnega okolja, nastanitve in bivalnih pogojev predstavljajo ključne probleme za romsko skupnost, ki še vedno niso rešeni. Največja problema predstavljata predvsem parcelizacija in urbanistični ureditveni načrt romskih naselij.

V zadnjem času so se zaostriale bivalne razmere revnih romskih skupnosti predvsem zaradi izgube možnosti za ohranitev ali pridobitev novih delavskih stanovanj in zaradi zahtev glede ureditve nelegalnih romskih naselij.

Prav zaradi vse pogostejšega odklanjanja lokalnega prebivalstva do novih naseljevanj Romov in možnosti izbruha novih konfliktov je postalo to vprašanje bistveno za urejanje celote razmerij med lokalnim prebivalstvom in Romi (glej Klopčič, 2000:181).

Nazoren primer odklanjanja prisotnosti Romov v okolici domov ostalega lokalnega prebivalstva nam lahko pokaže anketa RTV Slovenija, ki je na to aktualno temo zastavila naslednje vprašanje: Ali bi se strinjali z naselitvijo Romov v bližini vašega doma? Na to

vprašanje je kar 88% sodelujočih pri sms glasovanju odgovorilo z ne, 10% z odgovorom da in le 2% sodelujočih z ne vem.²⁶

Temeljna značilnost romskih naselij je, da so izolirana od naselij večinskega prebivalstva in da so v slabem stanju. Na podlagi bivalnih pogojev lahko Rome v RS razdelimo v tri glavne skupine (glej Horvat, 2003:63):

- Romi, ki dosegajo visoko stopnjo kulture bivanja. To so Romi, ki živijo v urbanem središču, stanovanjskih blokih ali v najemnih stanovanjih. Sem prištevamo tudi tiste, ki prebivajo v lastnih zidanih hišah izven romskih naselij ali v razvitih romskih naseljih.
- Romi z nižjo stopnjo kulture bivanja, ki živijo v strnjenih romskih naseljih (zidane in lesene hiše).
- Romi z najnižjo stopnjo kulture bivanja. Ti živijo v izoliranih naseljih, ki so locirani na periferijah vaških skupnosti. Njihovi bivalni prostori so vlažni, pod higienskim minimumom, brez urejenih sanitarij, tekoče vode in elektrike.

Natančnejše določanje gostote romske poselitve otežujejo trije dejavniki:

- *Visoka stopnja prostorske razpršenosti;*
- *Nestalnost etničnega opredeljevanja; (očitno se opredeljujejo glede na družbeno okolje še posebno tisti, ki so že dosegli izobrazbo in z njo povezan socialni dvig.);*
- *Jezikovna in kulturna heterogenost romskega prebivalstva v Sloveniji.*

Te opredelitve imajo kasneje še eno posledico: zaradi zmanjšanega števila se ustvarja tudi – verjetno napačna – predstava o poselitvenih značilnostih romske populacije. Zato lahko ugotavljamo predvsem tisti del romske populacije, ki že s svojo fiziognomijo kaže na njene prebivalce ter seveda na statistične podatke. (Zupančič, 2003:115).

²⁶ glasovanje na TTX od 18.5.2004 (13:00)-20.5.2004 (12:00); Da-10%(25 glasov), Ne-88%(214 glasov), ne vem-(5 glasov); število veljavnih glasov-244. Rezultati ankete ne odražajo mnenja celotne populacije, ampak le mnenja tistih uporabnikov, ki so se odločili sodelovati v anketi.

V okviru bivanjskih razmer in življenjskih pogojev se je potrebno posvetiti tudi vprašanju odnosov med romskim in neromskim prebivalstvom, ki izhajajo iz naslednjih težav, povezanih z lokacijo in funkcionalnimi vprašanji romskih naselij:

- Neurejena lastniška razmerja, saj je bila značilnost naseljevanja Romov, da so se le-ti naselili tam, kjer so se lokacijsko lahko in kjer ni bilo premočnega nasprotovanja domačinov. Romi pogosto niso bili lastniki zemljišč in nepremičnin, zato je to vprašanje izredno pomembno pri reševanju romske problematike.
- Funkcionalno motenje posesti.
- Komunalna vprašanja. Hiter in nenačrten nastanek romskih naselij, predvsem pa neurejena lastniška razmerja jim onemogočajo instalacijo osnovne infrastrukture: vodovodnega omrežja, električne napeljave, kanalizacije, telefonskega omrežja, odvoz smeti in odpadkov, ureditev cestišča in pa ostale dobrine sodobne družbe.
- Estetski videz (glej Zupančič, 2003:118-120).

Ureditev primernih in urejenih bivalnih razmer je predvsem naloga lokalnih skupnosti. Lokalne skupnosti imajo nalogo predlagati potrebne spremembe urbanističnih aktov oziroma uvesti predpisane postopke.

Zaradi kompleksnosti in medsebojne odvisnosti je nujen celovit pristop k urejanju vseh področij romskega življenja hkrati. Potrebna bi bila zlasti predhodna ustrezna koordinacija med vladnimi službami, nevladnimi organizacijami in romsko skupnostjo.

Teh ukrepov ni mogoče izvajati brez aktivne participacije romskega prebivalstva. Zupančič (2003: 122-123) predlaga naslednje ukrepe na tem področju:

- legalizacija naselij;
- zasebna parcelacija, ki bi zadoščala za postavitev bivalnih kapacitet in mogoče tudi gospodarskih;
- iskanje primerne in z regionalnimi arhitekturnimi ter krajinskimi elementi povezanega gradbenega – arhitekturnega stila, ki pa naj vsebuje tudi elemente romske kulture;
- izgradnja osnovne infrastrukture, vendar s participacijo Romov;
- adaptacije bivalnih in gospodarskih poslopij po načelu participacije;
- prestrukturirati osnovni tloris romskih naselij, da bi nudila neko notranjo avtonomnost;

- razmislek o primernih načinih, ki bi preprečevali motenje posesti lastnikom parcel;
- poiskati lokacijsko primerno mesto za odlaganje tistih materialov, ki jih Romi zbirajo za prodajo;
- stopnjevati urejanje bivalne kulture pri romskem prebivalstvu;
- romska naselja vključiti med lokacije z urejenim odvozom komunalnih odpadkov.

4.7. SLOVENSKA MANJŠINSKA KULTURNA POLITIKA IN MEDIJI

Romi so izrazito socialno ogrožena obrobna skupina, ki živi na obrobjih mest, obrobju družbenega dogajanja in je ena najbolj diskriminiranih marginalnih skupin na svetu.

Romske skupnosti na območju Republike Slovenije so relativno majhne in zelo razpršene; njihov način življenja in naseljevanja se močno razlikuje od tistega, ki je značilen za ostale avtohtone etnične manjšine. Značilno je, da obstaja majhen ali skoraj nikakršen občutek skupne identitete in vendar je bilo tudi zelo malo narejenega za razvoj in ohranjanje njihove kulture. Kulturne bariere, ki se jih romska skupnost še vedno močno oklepa, kot tudi nesprejemanje njihovega odnosa in načina življenja, ki ga ljudje večinoma zavračajo in ne razumejo popolnoma, še vedno onemogočajo popolno uveljavljanje formalno-pravnih političnih pravic Romov v Republiki Sloveniji.

Republika Slovenija še vedno ni sprejela formalnih dokumentov, ki bi opredeljevali temeljne usmeritve, načela in cilje nacionalne manjšinske kulturne politike.

Slovenska manjšinska kulturna politika je zasnovana na konceptu, da je vsem manjšinskim etničnim skupnostim in njihovim pripadnikom ter priseljencem (upoštevaje njihovo specifično situacijo in interese) potrebno omogočiti osnovne pogoje za ohranjanje in razvoj njihove kulture in identitete. Slovenska kulturna politika zagotavlja posebna namenska sredstva, za katera lahko, v okviru letnih javnih razpisov Ministrstva Republike Slovenije za kulturo, zaprosijo vsi upravičeni prosilci. Za ta sredstva lahko med drugimi upravičenci zaprosijo tudi institucije romske skupnosti, med drugim pa jih slovenska manjšinska kulturna politika opredeljuje kot aktivne in avtonomne subjekte, ki morajo enakopravno sodelovati in soodločati v procesu političnega odločanja o slovenski manjšinski kulturni politiki.

V tem kontekstu je cilj slovenske kulturne politike oblikovati takšno strukturo, mehanizme in kanale, ki bodo omogočali komunikacijo in prost pretok informacij v vseh smereh ter

vključevanje specifičnih etničnih skupnosti, njihovih kulturnih institucij, organizacij in društev v proces pripravljajanja in sprejemanja odločitev o slovenski nacionalni kulturni politiki in zlasti še o manjšinski kulturni politiki.

Poleg navedenih osnovnih usmeritev slovenske manjšinske kulturne politike lahko naštejemo še vrsto elementov, ki pogojujejo ukrepe kulturne politike. Konkretni cilji (so)financiranja posameznih kulturnih programov in dejavnosti manjšin so predvsem ustvarjanje, ohranjanje in razvijanje infrastrukture (knjižnice, kulturni domovi...), spodbujanje lastne ustvarjalnosti vseh etničnih skupnosti, vzgajanje, izobraževanje in usposabljanje ter vključevanje v širše mednarodno kulturno sodelovanje.

Na Ministrstvu za kulturo so se razvile različne organizacijske oblike in načini dela, uveljavljena pa je tudi praksa, da se s predstavniki avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti in drugih manjšinskih etničnih skupnosti tudi usklajuje predlog proračunskega (so)financiranja njihove dejavnosti v okviru programa ministrstva. Leta 1995 je minister za kulturo ustanovil tudi strokovno skupino za kulturo avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti in priseljencev v Sloveniji kot posvetovalni organ ministra (glej Žagar, 1998:177-180).

Na drugi strani pa manjšinske skupnosti ugotavljajo, da je temeljni problem prav zagotavljanje ustreznih prostorov za njihove kulturne dejavnosti ter zagotavljanje potrebnega izobraževanja in usposabljanja za enakopravno delovanje in izpolnjevanje pogojev tudi na tem področju. Ugotovimo lahko tudi, da je za uresničevanje slovenske manjšinske kulturne politike pomembno predvsem zadostno financiranje, kar pa se v praksi ne izvaja, saj je prav za avtohtone narodne skupnosti, romsko skupnost ter druge manjšinske skupnosti to financiranje minimalno ali se celo ne izvaja.

Naslednjo pomembno skupino dejavnikov, ki se pojavljajo pri romski problematiki, predstavljajo sredstva javnega obveščanja. Funkcija medijev ni omejena le na področje informiranja, pač pa so mediji izjemno pomemben dejavnik na področju izobraževanja. Sredstva javnega obveščanja imajo zlasti vlogo usmerjanja občutljivosti in pozornosti na področju človekovih pravic. Mediji imajo danes osrednjo vlogo pri postavljanju kazala pomembnosti tem, o katerih poteka javna razprava, tem, o katerih razmišljajo in se pogovarjajo ljudje. Predvsem pa je njihova naloga spodbujanje in dviganje zavesti zlasti na

avdiovizualnem področju in v tiskanih medijih. Zelo pomembna je njihova posebna odgovornost, da pri svojem delu ne prenašajo predsodkov in se zlasti izogibajo poročanju o dogodkih, pri katerih sodelujejo posamezniki, ki so člani romske/ciganske skupnosti, na način, ki bi krivil romsko/cigansko skupnost kot celoto.

V RS deluje v okviru Društva za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela Projekt ROMI, kjer organizirajo vzgojnoizobraževalne delavnice, ki se izvajajo po šolah. Izvajajo tudi multimedijske tematske večere o zgodovini, kulturi in problematiki Romov, nudijo učne in psihosocialne pomoči romskim osnovnošolcem in pripravljajo romski časopis. Žal je ta projekt le eden, saj bi bilo potrebno za reševanje vprašanj v zvezi s to problematiko več takšnih in podobnih projektov.

V zadnjem času je prišlo do pomembnih premikov tudi s strani romske skupnosti, saj postajajo le-ti bolj in bolj organizirani in prisotni v javnem življenju. Med drugim je bila ustanovljena tudi Zveza Romskih društev in več lokalnih romskih društev v Novem mestu, Murski Soboti, Krškem, Puconcih, medtem ko so nekatera še v nastajanju. Govoriti je mogoče tudi o minimalni prisotnosti v lokalnih medijih – enkrat tedensko je na radijskih postajah v Murski Soboti in Novem mestu »Romska radijska oddaja«. Romska društva občasno izdajajo svoja glasila, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela pa je pričelo izdajati revijo Romano them – Romski svet in Romano Nevijpe-Romske novice, enkrat letno pa izide Romski zbornik-Romano kejdipe. Zelo dejavna so tudi kulturna društva Romov v Sloveniji. Kulturna društva se ukvarjajo z zelo različnimi dejavnostmi, od folklore pa do založništva. Posebej je pozitivno dejstvo, da Romi vse bolj aktivno sodelujejo pri raziskovanju romske tematike in to tudi kot avtorji.

Za informiranje pripadnikov romske skupnosti Radio Murski val Murska Sobota in studio D Novo mesto pripravljata vsak teden romske oddaje, ki omogočajo tudi večinskemu prebivalstvu Prekmurja in Dolenjske spoznavati kulturo in problematiko Romov na njihovem območju. To prispeva k boljši vključenosti Romov v okolje, kjer živijo, hkrati pa jih to okolje bolje sprejema.

Doslej je v Sloveniji ustanovljenih in deluje 21 romskih društev, ki so povezana v Zvezo Romov Slovenije²⁷. Tudi v letu 2004 se predvideva ustanovitev novih romskih društev (občinskih organizacij Romov) predvsem v občinah kjer, Romi živijo avtohtono.

Zlasti na kulturnem področju se kažejo vidnejši premiki, predvsem s pomočjo in spodbudo države. V Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe²⁸ je v členu 40 med nalogami Nacionalne knjižnice zapisano tudi, da NUK zbira gradivo in med pogoji določi tudi tiste avtorje, ki sodijo v romsko skupnost (glej Klopčič, 2003:175).

Velik poudarek je tudi na ustanovitvi javnega zavoda Slovenski etnografski muzej, saj naj bi bila ena izmed njegovih nalog tudi skrb za oblikovanje pozitivnega odnosa do lastne kulturne dediščine, do medkulturnega prepletanja in do tujih kultur.

Tudi Urad za narodnosti vlade Republike Slovenije mora spremljati uresničevanje ustavnih in zakonskih določil ter drugih obveznosti (mednarodne konvencije), ki se nanašajo na posebne pravice pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti ter na položaj in izboljšanje položaja romske etnične skupnosti v RS. Kot nosilec sredstev za dejavnosti in programe narodnih skupnosti in Romov, so bila v letu 2003 predvidena sredstva za področje romske problematike. Bila so namenjena predvsem sofinanciranju Zveze Romov Slovenije in pomoči romskim društvom, financiranju v osnovna sredstva romske etnične skupnosti, zagotovitev osnovnih sredstev za Zvezo Romov Slovenije ter za zagonska sredstva in redno delovanje občinskih organizacij Romov (občinskih romskih društev) in nenazadnje sofinanciranju romskih informativnih oddaj na radiu Murski val v Murski Soboti in Studio D v Novem mestu (glej Obreza, 2003:58).

²⁷ Novembra leta 2003 Zveza Romov Slovenije po vsej Sloveniji vključuje že 21 romskih društev: Romsko društvo Romani Union Murska Sobota, Občinsko romsko društvo Zelenu dombu/zeleni hrib Puconci, Romsko društvo Zelenu vejš/Zeleni gozd Serdica, Medobčinsko romsko društvo Romano gav/Romska vas Novo mesto, Romsko društvo Čapla/Čaplja Vanča vas – Borejci, Romsko društvo Romano pralipe/Romsko prijateljstvo Maribor, Romsko društvo Romano vozo/Romski voz Velenje, Romsko društvo Amala Ljubljana, Romsko društvo Erjavi dombu/Rjavi hrib Zenkovci, Romsko društvo Pušča, Romsko društvo Romano pejtaušago/Romsko bratstvo Črenšovci, Romsko društvo Maj Kočevje, Romsko društvo Rom Črnomelj, Romsko društvo Roma Semič, Romsko društvo Jagori/Ogenj Črnomelj, Romsko društvo Inter Kuzma, Romsko društvo Somankuni čerhenja/Zlata zvezda Cankova, Romsko društvo Mankuši pri avga/Veverica na veji Dobrovnik, Romsko društvo Kham/Sonce Metlika, Romsko društvo Rom Krško, Romsko društvo Romano jilo/Romsko srce Lendava, Romsko društvo Romano kham/Romsko sonce Ljubljana.

²⁸ Uradni list št. 73/2003.

5. ŠTUDIJA PRIMERA – ROMI NA DOLENJSKEM

5.1. ZNAČILNOSTI ROMOV NA DOLENJSKEM

Značilno je, da so Romi v Prekmurju veliko bolj integrirani v obstoječo družbo kot Romi na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju, kjer je etnična distanca do večinskega prebivalstva še kar precejšnja (glej Obreza, 2003:48).

Na Dolenjskem so se Romi ukvarjali predvsem s kovaštvom, drobljenjem kamenja v kamnolomih in na cestah in s prodajo konj, med pomembnejše panoge pa sodi tudi nabiranje zdravilnih zelišč (glej Horvat, 2003:62-63).

Romi pa se preživljajo tudi s kurjenjem odpadnega materiala in iz njega pridobivajo odpadni material (glej Mag, 2.6.2004:14-18).

Značilnost naseljevanja Romov na Dolenjskem je predvsem v tem, da se pogosto pojavlja problem lastništva., saj so si Romi uredili stanovanjska poslopja na ozemlju drugih lastnikov, predvsem kmetov (glej Horvat, 2003:63).

Romska naselja so večinoma locirana na robu ali zunaj naselij, izjeme so le Pušča pri Murski Soboti, Žabjek pri Novem mestu in Vranoviči pri Črnomlju. To so čista romska naselja, saj pripadnikov drugih skupin ni med njimi, značilnost razporeditve hiš in poslopij je ta, da so stihijska, brez načrta. Ker Romi večinoma niso razpolagali z živino, posestjo in drugimi materialnimi prvinami gospodarskega preživetja, se tako tudi niso ozirali na kakršenkoli bodoči gospodarski razvoj svojih naselij (glej Zupančič, 2003:116-117).

Romi živijo v odmaknjenih naseljih na obrobju mest in le redki živijo v stanovanjskih blokih in hišah. Najpogostejša oblika romskega prebivališča pa še vedno ostajajo barake. Večina Romov živi v nelegalnih naseljih, brez elektrike in vode.

5.2. AKTUALNI DOGODKI, POVEZANI Z ROMI NA DOLENJSKEM

Dogodki, ki so se odvijali na Dolenjskem, so spet močno poudarili romsko problematiko, odprli razprave o položaju Romov v Republiki Sloveniji, zopet pa se je začelo pojavljati vprašanje odnosa države do romskega zakona, ki ga določa ustava ter nenazadnje vprašanje sobivanja med Romi in lokalnim prebivalstvom (glej Nedeljski, 20.6.2004:14-15).

Dogodek, ki se je zgodil v Gabrovčcu pri Krki, kjer je bil v sporu z Romi obstreljen vaščan slovenske narodnosti, je bil tisti odločujoči dejavnik, ki je zopet pospešil reševanje romske problematike. Do omenjenega konflikta naj bi prišlo, ker policija ni ukrepala proti romski skupini, ki se je utaborila na zasebnem zemljišču, potem pa je pravico v svoje roke vzelo lokalno prebivalstvo in jih odgnalo.

Podobne težave imajo tudi druga območja blizu romskih naselij. Ta so pogosto zgrajena na črno, v večini primerov pa jih je država legalizirala tako, da je sprejela ustrezne prostorsko-reditvene načrte. Pojavljajo pa se tudi primeri, ko je romsko naselje deloma legalizirano, nekateri Romi pa so svoja bivališča postavili mimo predpisov na zemljišču, ki ni njihovo (kot primer lahko navedemo krajevno skupnost Bučna vas). Vendarle teh črnih gradenj niso porušili, saj naj bi inšpektorji, ki so pristojni za omenjeno področje, to spregledali (glej Mag, 2.6.2004:14-18).

Prebivalci krajevne skupnosti Bučna vas so na svoje težave z Romi v sosednjem naselju Brezje že večkrat, tudi z javno tribuno v oktobru, opozarjali tako občinske organe, inšpektorje, policijo kot predstavnike ministrstev, vendar vedno zaman.

Krajani Bučne vasi se počutijo ogrožene zaradi vsakodnevnih streljanj v romskem naselju, kurjenja odpadnega materiala, pri katerem se sproščajo strupene snovi, pojavljajo se številne kraje v hišah, po poljih in v trgovinah, opozarjajo pa tudi na nekaznovano naseljevanje Romov na zasebna zemljišča, medtem ko davke še vedno plačujejo lastniki. Gre pa tudi za večjo varnost občanov in javno razsvetljava, ki bi nepridipravom ponoči onemogočala pohode na tatvine.²⁹

Prav zaradi nedavnih dogodkov na Dolenjskem so v Ljubljani pred vladno stavbo 27.5.2004 organizirali protestni shod.

²⁹ Stankovič, Dragana (21.1.2004): Z nepokorščino do boljšega življenja (spletna stran) (citirano 10.6.2004). Dostopno na naslovu: <http://www.dnevnik.si>.

Protestnega shoda se je udeležilo okoli štiristo krajanov iz Dolenjske, Bele krajine in Posavja, ki živijo blizu romskih naselij, podprla pa sta ga tudi Janez Janša, predsednik SDS, in Zmago Jelinčič, predsednik SNS. Na protestnem shodu je vodja protestnikov predstavnikom vlade izročil peticijo s podpisi enajstih županov. S protestom so želeli opozoriti ministre, da se morajo aktivno vključiti v urejanje te problematike (glej Mag, 2.6.2004:38-41).

S peticijo, pod katero so se podpisali dolenjski, posavski in belokranjski župani, so vlado pozvali, naj po hitrem postopku pošlje v parlamentarno obravnavo sistemski zakon o romskem vprašanju. Od notranjega ministrstva pričakujejo, da bodo policisti v prihodnje boljše skrbeli za njihovo varnost. Od ministrstva za delo želijo, da bo storilo vse, da Romi ne bodo imeli le pravic, marveč tudi obveznosti. Od ministrstva za šolstvo zahtevajo, da bodo vrtce in šole obiskovali tudi romski otroci, od okoljskega ministrstva pa, da prepreči, da bi bili Romi še naprej absolutni in edini gospodarji na zemljiščih drugih.³⁰

Po mnenju nekaterih so razmere skrb zbujujoče, tako da krajanje razmišljajo celo o ustanovitvi vaških straž. Župani dolenjskih, belokranjskih in posavskih občin so podpisali tudi skupno izjavo o vse hujši varnostni in romski problematiki v njihovih občinah. Od države zahtevajo konkretne ukrepe in rešitve, predlagajo pa tudi ustanovitev urada za romska vprašanja s sedežem v Novem mestu.³¹

Na generalni policijski upravi (GPU) so se zaradi zagotavljanja večje varnosti na območju Novega mesta, Kočevja in Grosupljega, kjer je prihajalo do konfliktov med Romi in lokalnim prebivalstvom, za poskusno dobo treh mesecev odločili za policijske okrepitve (Dnevnik, 18.6.2004:18).

5.3. ANALIZA DOGODKOV

Dr. Alenka Janko Speizer, socialna antropologinja, poudarja, da se še vedno preveč prikazuje nasilje in temperament Romov in romskega prebivalstva, predvsem v medijih, četudi temu ni vedno tako.

³⁰ Pihlar, Tatjana (28.5.2004): »Že deset let trpimo« (spletna stran) (citirano 11.6.2004). Dostopno na: <http://www.dnevnik.si>

³¹ Stankovič, Dragana (19.2.2004): V Semiču zahtevajo policijo (spletna stran) (citirano 10.6.2004). Dostopno na: <http://www.dnevnik.si>

Kot velik problem navaja dejstvo, da se v govoru o ukrepih za izboljšanje položaja Romov govori bolj ali manj o večjem vlaganju sredstev v izboljševanje bivanjskih razmer in izobraževanje Romov, velikokrat se pa pozablja, da bi morali vlagati tudi v izobraževanje večinskega prebivalstva. Vendarle pa naj bi bili konfliktni odnosi med Romi in lokalnim prebivalstvom bolj nedaven pojav, saj je lokalno prebivalstvo vedno živelo z Romi v nekakšnem sobivanju.

Romi so bili integrirani v lokalno okolje, saj so jih najemali za delo na polju, delo v kamnolomu, predvsem pa so opravljali težka, manj kvalificirana dela, kar pa je bilo tudi v interesu večinskega prebivalstva. V primeru, ki se je zgodil na Dolenjskem, vidi predvsem strah tako Romov kot tudi lokalnega prebivalstva, vendarle pa meni, da stopnjevanje uporabe sile, četudi gre za policijo, in povečanje njihovih pristojnosti ni prava rešitev (glej Nedeljski, 20.6.2004:14-15).

Težave prebivalcev, ki živijo blizu romskih naselij, lahko označimo za konkretne probleme skupine državljanov, ki se nočejo oziroma ne morejo vključiti v okolje.

Država jim omogoča vse pravice, ki gredo vsem prebivalcem, kulturno in jezikovno avtonomijo, v skladu z zakonodajo pa tudi predstavnika v občinskem svetu. Na drugi strani pa morajo tudi oni spoštovati zakone in predpise države, ostali prebivalci pa so lahko zaskrbljeni, če državni organi ne zagotavljajo varnosti njihovega premoženja in njih samih.

Vendarle se stvari spreminjajo na boljše, predvsem v krajevni skupnosti Bučna vas. V tej KS je še posebno aktiven novomeški romski svetnik, saj je prišlo do nekaterih sprememb (čiščenje romskih naselij, deratizacija okolja, postavitve zabojnikov za smeti itd.).

V Semiču so v zadnjih mesecih kljub poostrenemu policijskemu nadzoru (pogostejše patrolje, policisti v civilu itd.) zabeležili visok porast kaznivih dejanj, predvsem vlomov in tatvin v samem središču mesta, nepridipravi pa so vlomili celo v občinsko stavbo.

Nezadovoljni z reševanjem romske problematike niso le krajanje, ki živijo v bližini romskih naselij, pač pa predvsem župani občin Semič, Škocjan, Ivančna Gorica in Grosuplje, ki kritizirajo predvsem socialno politiko države in slabo sodelovanje med ministrstvi na področju te problematike. Poudarjajo, da je ta problem nacionalen in se ne more reševati na lokalni ravni, rešitev vidijo v posebnem zakonu, ki bi urejal razmerja med Romi in njihovimi sosedi. Predvsem pa menijo, da so Romi tisti, ki bi morali vzpostaviti red med seboj (glej Mag, 2.6.2004:14-18).

Ivanški župan Jernej Lampret pa del odgovornosti za dogodek pripisuje tudi dejstvu, da v Ivančni Gorici že nekaj let nimajo policijske postaje, najbližja je v Grosupljem. Prepričan je, da bi, če bi bila postaja tudi v Ivančni Gorici, policisti poznali dogajanje v teh krajih in bi verjetno lahko bolje ukrepali.³²

Tudi predsednica krajevne skupnosti Krka je zelo kritična do Romov in njihovega načina življenja. Izjavlja, da člani KS zahtevajo ukinitve socialne pomoči vsem Romom, ki so v kakšnem kazenskem postopku, medtem ko naj ostale nadzorujejo, kako porabljajo pridobljena sredstva. Kot edino rešitev, v primeru neposluha države za reševanje te problematike, vidijo v državljanski nepokorščini. Želijo, da jih oprostijo plačevanja nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča, saj so zemljišča na tem območju zelo malo vredna in jih težko prodajo. Zahtevajo tudi vsakoletno rento za boljše življenje.

Vodja protestnega shoda in podpredsednik sveta krajevne skupnosti Bučna vas, Silvo Mesojedec, vidi glavno težavo v tem, da Romi zasedajo zemljišča krajanov in uničujejo tamkajšnje okolje z izsekavanjem gozdov, kurjenjem odpadnega materiala, zanje je značilna tudi vožnja z neregistriranimi avtomobili, kraja po trgovinah itd. Mesojedec meni, da bi bilo potrebno v posebnem zakonu urediti ugodnosti za podjetja, ki bi zaposlovala Rome, skupnost pa naj bi jim omogočila gradnjo naselja, hkrati pa naj bi se vse črne gradnje zunaj naselja porušile (glej Mag, 2.6.2004:38-41).

Krajanje krajevne skupnosti Bučna vas so celo zahtevali denarno nadomestilo za sosedstvo z Romi in protestno zaprli edino krožišče v Novem mestu, v Trebnjem so prebivalci Male Loke zahtevali preselitev za njih problematične romske družine, svetniki občine Grosuplje so bili proti sprejetju romskega svetnika. V občinah Semič in Šentjernej so kasneje popustili, kljub temu, da niso želeli sprejeti ustreznih sklepov za izvajanje lokalnih volitev, saj naj bi bili Romi tako glede na njihovo število privilegirani, v Grosupljem pa ne glede na zakonska določila in opozorila romskega svetnika še vedno nimajo (glej Mladina, 24.5.2004:32-33).

³²Stankovič, Dragana (18.5.2004): Spor z Romi se je končal s streljanjem (citirano 10.6.2004). Dostopno na: <http://www.dnevnik.si>.

Na temo, kako rešiti aktualno romsko problematiko, je časopis Dnevnik organiziral okroglo mizo, kjer so se soočili župan občine Ivančna Gorica, romski svetnik in etnolog:

Župan občine Ivančna Gorica, Jernej Lampret, trdi, da se je problem Romov privatiziral na lokalno prebivalstvo in občino, reševati pa bi ga morala le država sama. Občine zato, ker imajo v svojem okolju Rome, ne dobijo nič več denarja, prav zato pa naj bi se problem reševal na nacionalni ravni. Tudi zemlja v okolici, kjer se pojavijo Romi, je brez vrednosti. Prostor, kjer živijo Romi, bi bilo potrebno komunalno opremiti na stroške države ter na njihove domove namestiti hišne številke. Prvi pogoj za urejeno šolanje je urejeno bivalno okolje. Enega od problemov pa predstavlja tudi policija, ki se na številne prekrške ne odziva, predvsem zato, ker se Romi vozijo z neregistriranimi avtomobili, za volanom sedijo otroci, veliko pa je tudi izsiljevanja in groženj. Romi so na zelo nizki intelektualni in izobrazbeni ravni, celo gibanje po cesti ob taboru je nepredvidljivo in nevarno.

Darko Rudaš, romski svetnik v mestni občini Murska Sobota, trdi, da je problem prav v tem, da poskušamo romsko problematiko reševati od zgoraj navzdol ter da bi romsko vprašanje morali reševati sistemsko. Naselja Romov bi bilo potrebno najprej prostorsko in okoljsko urediti, država pa bi morala pri tem lokalno skupnost materialno, finančno in idejno podpirati ter določiti območja, kjer bi se Romi lahko naseljevali, saj bo Rom, če bo prostorsko urejen, manj moteč za okolico. V Republiki Sloveniji pa je pristop do reševanja romske problematike še vedno napačen, saj so Romi postavljeni kot sredica med državo in lokalne skupnosti, kar posledično omogoča, da se tako eni kot drugi izmikajo odgovornosti pri reševanju te problematike. Nasilni izpadi, kot sta streljanje med Romi v Prekmurju ter spopad med Romi in lokalnim prebivalstvom na Dolenjskem, se dogajajo vsak dan. Problem je v tem, da se odgovornost za nekaj, kar zagreši posamezen Rom, prenaša na vso romsko populacijo, saj je vse, kar je napisano o Romih, prikazano kot grožnja večinski populaciji. Kar zadeva romsko skupnost, je še najbolj urejeno šolstvo, saj ministrstvo za šolstvo v to vlaga precejšnja sredstva, lokalna skupnost pa tega ne izkoristi.

Dr. Božidar Jezernik, etnolog, pa pravi, da so Romi drugačni od večinskega prebivalstva deloma tudi zaradi odnosa države do tega vprašanja. Meni, da smo večinski prebivalci tisti, ki ustvarjamo Roma kot »drugega« in ga kot takega tudi potrebujemo. Rešitev vidi v tem, da se odpravi konstrukt Roma kot »drugega«, saj dokler bomo delovali na tak način, romskega vprašanja ne bomo rešili. S pozitivno diskriminacijo se lahko naredi korak naprej, drugega pa morajo vendarle narediti ljudje sami. Župani ne smejo le slediti javnemu mnenju v svojem kraju, pač pa morajo to javno mnenje tudi usmerjati. Romi na Dolenjskem imajo slabšo šolsko izobrazbo kot v Prekmurju. Drugačne ne morejo imeti, kajti ko pridejo v šolo, je ta do njih

sovražna, saj se od njih zahteva stvari, ki jih preprosto ne morejo izpolniti (glej Dnevnik, 5.6.2003:24-25).

Spremembe pa se dogajajo tudi v ribniški občini, saj je republiški gradbeni inšpektor izdal odločbe o rušenju desetih objektov v omenjeni občini - v petih živijo Romi, preostali pa so pomožni objekti in počitniške hiše. Kot je poročal Radio Slovenija, so odločbe o rušenju posledica stopnjevanja medsebojnih nesoglasij med večinskim prebivalstvom in Romi na tem območju. Za Rome v prostorskih aktih v Ribnici nimajo določene lokacije, zato njihovi objekti ne morejo biti drugo kot črne gradnje. Rušitev zato ne rešuje generalne problematike. Na odgovore, ali bo ribniška občina romskim družinam uspela zagotoviti streho nad glavo, ali bo dopustila ponovno gradnjo barak in ali bo postopek rušenja pospešil določitev lokacije za Rome, pa bo treba počakati, da se začeti postopek zaključi.³³

Da bi na teh območjih zagotovili večjo varnost, se bo na predlog ministrstva za notranje zadeve oblikovala tudi projektna skupina, v kateri bodo poleg notranjega sodelovali tudi predstavniki pravosodnega ministrstva, z namenom, da bi preučila možnosti spremembe zakonodaje in predlagala morebitne nove pravne rešitve za učinkovitejše reševanje varnostnih problemov.³⁴

Zanimivo pa je, da se tudi Romi strinjajo, da je treba njihov položaj urediti in da so pri tem pripravljeni sodelovati. Ta težnja se kaže predvsem v Novem mestu, kjer so se težave najprej pokazale kot nevzdržne. Sicer pa je v Novem mestu policija že poostrila nadzor, pristojne inšpekcijske službe pa naj bi pripravljale obsežnejšo akcijo.³⁵

V Trebnjem se je dvajset županov in podžupanov dolenjskih, belokranjskih, posavskih in prekmurskih občin sestalo s predstavniki vlade. Vodja vladnega urada za narodnosti Janez Obreza je županom naštel kar nekaj sprememb na bolje: povečan policijski nadzor, dodatna sredstva in celo 54 zabojnikov z mejnih prehodov, ki naj bi jih vlada zastonj postavila v

³³ (STA) (2.6.2004): Romski objekti predvideni za rušenje (spletna stran) (citirano 10.6.2004). Dostopno na: <http://www.dnevnik.si>.

³⁴ (STA) (27.5.2004): Opoldan protest prebivalcev dolenjske pred vladno palačo (spletna stran) (citirano 11.6.2004). Dostopno na: <http://www.dnevnik.si>.

³⁵ J.M. (17.2.2004): Dolenjski župani pozivajo vlado (spletna stran) (citirano 11.6.2004). Dostopno na: <http://www.24ur.com>.

romska naselja. Skušali so najti rešitev za spore med prebivalci in Romi, vendar pa tudi tokrat niso našli skupnega jezika.³⁶

5.4. OCENA STANJA NA DOLENJSKEM MED ROMI IN NEROMI

Konflikti, ki so se pojavili na Dolenjskem, so le odraz trenutne nedorečenosti romske problematike na slovenskih tleh.

Nekateri očitajo lokalnemu prebivalstvu ksenofobičnost in nestrpnost, medtem ko drugi trdijo, da so Romi tisti, ki so popolnoma neprilagojeni in jim je dovoljeno mnogo več, kot je običajnemu državljanu.

Zanimivo je pisanje periodičnega časopisja, ki je z naraščanjem intenzivnosti omenjenega konflikta začelo postavljati problematiko v popolnoma novo luč.

Prvi članki, ki so opisovali konflikt med Romi in Neromi, so poudarjali predvsem krivdo prvih ter strah in bojazen drugih pred Romi. Članki, ki so bili objavljeni kasneje, pa so poskušali prikazati nekakšno objektivno sliko, ki naj bi določala pravega krivca – državo; Romi in lokalno prebivalstvo pa naj bi bili le odraz nedejavnosti le-te.

Predstavniki romske skupnosti tudi močno kritizirajo slabo komunikacijo med njimi in Uradom za narodnosti, saj naj bi omenjeni urad upošteval le nekatere predloge in rešitve. Predvsem tiste, ki jih ponuja Zveza Romov Slovenije, ostalih sogovornikov pa ne priznava.

Romska problematika je končno dobila pozornost države in medijev, ki si jo zasluži. Menim, da je problem sicer nekoliko potenciran, vendar to posledično lahko pripelje do sprememb, ki si jih želijo tako Romi kot Neromi.

³⁶ E.Ž.(8.6.2004): Brez napredka o romski problematiki (spletna stran) (citirano 10.6.2004).Dostopno na: <http://www.24ur.com>.

6. SKLEPNA BESEDA

6.1. KAKO NAPREJ

Romi ostajajo ena najbolj marginaliziranih in diskriminiranih etničnih skupin v RS. Temu botrujejo predvsem kulturne razlike, nesprejemanje njihovega načina življenja in določena mera strahu pred neznanim. Kljub priznanemu etničnemu statusu v RS še vedno veljajo za tujce, zato so tudi redko obravnavani enakopravno.

Poseben problem predstavlja še vedno zelo nizka stopnja izobrazbe, ki se v zadnjem času rahlo izboljšuje, kljub temu pa vidnih rezultatov še vedno ni. Nizka stopnja zaposlenosti in participacija na trgu dela je pogojena z raznolikimi družbenimi in političnimi dejavniki, kot je nesprejemanje kulturnih razlik, predsodki in stereotipi, nizka stopnja izobrazbe in pomanjkanje delovnih navad oziroma različne delovne navade.

Matjaž Hanžek, varuh človekovih pravic v Sloveniji, je v Letnem poročilu 2002 opozoril na neurejeno romsko problematiko. Poudaril je, da bi bilo potrebno sprejetje posebnega zakona, ki bi celovito urejal to vprašanje in obsegal vsa področja romske problematike ter natančno razmejil pristojnosti in obveznosti države in lokalnih skupnosti; tudi finančne. Potrebno pa bi bilo rešiti tudi dva največja problema romske populacije: težave pri urejanju osnovnih bivalnih razmer in zaposlovanje (Letno poročilo, 2003:16).

Predvsem bi bilo potrebno jasno izoblikovanje romske etnične skupine kot avtonomne družbene skupine, ki je sposobna zastopati svoje interese in pravice. Tako bi bila vzpostavljena pot pri premagovanju različnih ovir, kar je pogojeno predvsem z večjim poudarkom na izobrazbi Romov in osveščanju ostalega prebivalstva RS.

Velikega pomena je razvoj in jasno oblikovanje romske etnične skupine kot notranje strukturirane in avtonomne družbene skupine, ki je usposobljena konsistentnega zastopanja lastnih interesov in samoopredelitve zunaj lastne skupine.

Tako je lahko vzpostavljena pomembna pot k premagovanju odnosov nasprotovanja med etnično drugačno večinsko in romsko populacijo. Kot ekonomsko šibka skupina, Romi niso organizirano prisotni v prostoru političnega komuniciranja oz. na področju javnega komuniciranja, kjer so še najbolj prisotni kot »problem« v medijih.

Končno pa so pomembna nadaljnja intenzivnejša prizadevanja socialne politike države za razrešitev problema brezposelnosti in izobrazbe Romov, kot tudi pripravljenost Romov samih, da bi se popolnoma ali delno vključili v lokalne skupnosti. Velik del rešitve problema je tudi bolj pozitiven odnos in sprejemanje lokalnih skupnosti romske populacije na slovenskem ozemlju. Potrebovali bi tudi boljšo razvojno politiko, katere cilj bi bil vključevanje ljudi v družbo in ne obratno – preprečevanje marginalnim in diskriminiranim skupinam vstop in sodelovanje z družbo.

Potrebno bi bilo tudi sprejetje celovitega zakona za romsko skupnost, ki bi urejal pravice in dolžnosti te skupnosti. Zakon bi moral zajeti vsa področja romske problematike ter natančno razmejiti pristojnosti države, lokalne in romske ciljne skupine.

Kot politične so tudi socialne pravice Romov na kulturnem področju pomembne in medsebojno povezane, vendarle pa je najpomembnejše medsebojno sodelovanje in spoznavanje (t.j. med večinskim prebivalstvom in Romi). Na žalost pa je na obeh straneh še veliko predsodkov in nezaupanja. Najbolj pereče področje pa še vedno ostaja prav izobraževanje in spoznavanje med Romi in večinskim prebivalstvom (glej prilogo, str. 62).

V ospredju zanimanja na mednarodni in državni ravni so možnosti za nadaljnje izgrajevanje mehanizmov nadzora nad uresničevanjem varstva pripadnikov različnih ranljivih skupnosti pred možnimi oblikami posredne ali neposredne diskriminacije ob aktivni vlogi nevladnih organizacij (glej Klopčič, 2003:170).

Vsekakor izgleda, da bodo Romi ostali problem lokalnih služb še v prihodnje, prav tako pa bodo ostali pod močno roko diskriminacije in neenakosti, ki je dandanes prisotna v tolikšni meri kot nekoč, le malo bolj neopazno in prikrito.

6.2. ZAKLJUČEK

V zaključku bom podala nekaj ugotovitev, ki jih želim še posebej poudariti, saj menim, da so pomembne za preučevanje in urejanje romske problematike.

Ugotovimo lahko, da še vedno ni bila sprejeta zakonodaja, ki bi urejala pravice romske skupnosti celovito, torej na vseh področjih. Romsko problematiko tako ureja deset področnih zakonov.

Zakonska ureditev zaščite in pravic romske skupnosti mora upoštevati njihovo specifično situacijo v posameznih okoljih ter njihove specifične potrebe in interese, prav tako, kot bi to moral urejati specifičen zakon, ki še vedno ni sprejet.

Celovit zakon, ki bi urejal romsko problematiko, bi lahko pomenil eno izmed pomembnejših rešitev, saj bi razmejil dolžnosti med državo in lokalno skupnostjo. Trenutno se obveznosti urejanja te problematike in hkrati tudi financiranje ureja večinoma na lokalni ravni (na ravni občin), kar povzroča vse bolj pogoste konflikte med državo in lokalnimi skupnostmi.

Generalno gledano, lahko Romi v Republiki Sloveniji razdelimo na dve veliki skupini: Romi, ki živijo v Prekmurju, in Romi na Dolenjskem, Beli krajini in Posavju. Značilno je, da so Romi v Prekmurju veliko bolj integrirani v večinsko družbo kot Romi, ki živijo na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju, kjer še vedno obstaja močna etnična distanca in pogosti konfliktni odnosi do večinskega prebivalstva.

Glede na neugodne socialne razmere, neustrezne bivanjske pogoje in neurejeno infrastrukturo v večjem delu naselij, kjer v Sloveniji prebivajo Romi, menim, da so še vedno najbolj pereč problem prav bivanjski pogoji, ki onemogočajo normalno in človeku primerno življenjsko okolje. Temeljna značilnost romskih naselij je, da so izolirana od naselij večinskega prebivalstva in so v zelo slabem stanju, največkrat celo brez kanalizacij, pitne vode ipd.

Ureditev primernih in urejenih bivalnih razmer je predvsem naloga lokalnih skupnosti. Lokalne skupnosti imajo nalogo predlagati potrebne spremembe urbanističnih aktov oziroma uvesti predpisane postopke ter omogočiti Romom nakup ustreznih stanovanj.

Seveda pa imamo prav zaradi nenehnega preseljevanja Romov lahko pogosto napačno predstavo o poselitvenih značilnostih romske populacije. Zato lahko ugotavljamo predvsem tisti del romske populacije, ki že z značilnostmi te skupine kaže na njene prebivalce ter posledično na statistične podatke.

Na lokalni ravni pa imajo v Republiki Sloveniji pripadniki romske skupnosti poleg splošne volilne pravice, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer Romi živijo avtohtono, pri lokalnih volitvah še posebno volilno pravico. Potrebno je aktivno sodelovanje in delovanje na lokalni ravni, tako s strani romske skupnosti kot ostalega prebivalstva. V ta namen Zveza Romov Slovenije aktivno sodeluje tudi pri ustanavljanju romskih društev v občinah, saj so romska občinska društva poleg Zveze Romov Slovenije edina organizirana oblika romske skupnosti na področju lokalne samouprave in kot taka sogovornik lokalnih organov.

Na področju izobraževanja lahko ugotovimo, da je le-to zakonsko urejeno popolnoma zadovoljivo. Romski otroci so danes dokaj redno vključeni v predšolske in šolske ustanove, opazen pa je tudi trend večanja vpisov v slovenske osnovne šole, čeprav večjih premikov še vedno ni, saj jih večina v času sezonskih del še vedno zapusti šolske klopi in gre služiti denar. Glavna prepreka pri vključevanju v izobraževalni proces leži v mentaliteti in drugačnih vrednotah Romov.

Ena od značilnosti Romov v Republiki Sloveniji je, da gre tu za relativno mlado populacijo, zato so programi na področju izobraževanja ključnega pomena za uspeh in izboljšanje položaja Romov v prihodnje.

Romi so težko zaposljiva skupina prebivalcev, vendarle ni mogoče zaposlovanja Romov čutiti kot nacionalni problem. Njihova slaba izobrazbena struktura pomeni tudi slabe možnosti za zaposlitev, večina jih še vedno prejema socialno pomoč države.

Slovenska manjšinska kulturna politika je zasnovana na konceptu, da je vsem manjšinskim etničnim skupnostim in njihovim pripadnikom ter priseljencem (upoštevaje njihovo specifično situacijo in interese) potrebno omogočiti osnovne pogoje za ohranjanje in razvoj njihove kulture in identitete. Tako je potrebno razvijati in spoštovati tudi kulturo romske skupnosti, saj je lahko prav kultura način izražanja in posledično sprejemanje drugačnosti in drugih kultur na slovenskem ozemlju.

Zaradi kompleksnosti omenjene problematike in medsebojne odvisnosti je nujen celovit pristop k urejanju vseh področij romskega življenja hkrati. Potrebna bi bila zlasti predhodna ustrezna koordinacija med vladnimi službami, nevladnimi organizacijami in romsko

skupnostjo. Le v tem primeru lahko pričakujemo nekaj sprememb in manjšanje konfliktov med romsko skupnostjo in večinskim prebivalstvom.

Delovni hipotezi, ki sem ju postavila na začetku diplomske naloge, lahko deloma potrdim in deloma ovržem. Res je, da je pravna ureditev romske skupnosti v Republiki Sloveniji popolnoma zadovoljivo urejena, vendar pa tudi izvedba pravic v praksi ni tako močno in pogosto kršena, kot sem predvidevala v uvodu. Menim, da ne moremo govoriti o normativni nedorečenosti socialnega in političnega vprašanja Romov. Glavni in največji razlog se kaže v mentaliteti in kulturni drugačnosti Romov od večinskega prebivalstva. Prav tu leži ključ do uspešnih rešitev in korakov naprej na tem področju, ki pa so žal še vedno zelo počasni in neodločni.

7. LITERATURA

KNJIGE

- *BELA KNJIGA o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, MINISTRSTVO ZA ŠOLTVO IN ŠPORT, Ljubljana, 1995.
- Benoît – Rohmer, Florence (1996): *THE MINORITY QUESTION IN EUROPE: TOWARDS A COHERENT SYSTEM OF PROTECTION FOR NATIONAL MINORITIES*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Brizani-Traja, Imer (2000): *LE OSPANITE-ROMI GREDO*. MOHORJEVA DRUŽBA, Celovec.
- *ČLOVEKOVE PRAVICE. ZBIRKA MEDNARODNIH DOKUMENTOV. 1.DEI. Univerzalni dokumenti.*, DRUŠTVO ZA ZDRUŽENE NARODE ZA REPUBLIKO SLOVENIJO, Ljubljana, 1995.
- Jackson Preece, Jennifer (1998): *NATIONAL MINORITIES AND THE EUROPEAN NATION - STATES SYSTEM*. Clarendon Press, Oxford.
- Janko Spreizer, Alenka (2002): *VEDEL SEM, DA SEM CIGAN-RODIL SEM SE KOT ROM*. ZNANSTVENI RASIZEM V RAZISKOVANJU ROMOV, FAKULTETA ZA PODIPLOMSKI HUMANISTIČNI ŠTUDIJ, Ljubljana.
- Klopčič, Vera in Polzer, Miroslav, ur.(1999): *IZBOLJŠANJE POLOŽAJA ROMOV V SREDNJI IN VZHODNI EVROPI– IZZIV ZA MANJŠINSKO PRAVO*. Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11. – 12. aprila 1997, Ljubljana.
- Klopčič, Vera in Polzer, Miroslav, ur.(2003): *EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI*. INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA, Ljubljana.
- *LETNO POROČILO 2002. Osmo redno letno poročilo*, RS VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC, Ljubljana, 2003.

- Robertson, A.H. (1994): *HUMAN RIGHTS IN EUROPE: A STUDY OF THE EUROPEAN CONVENTION OF HUMAN RIGHTS (3rd edition)*. Manchester University Press, Manchester, New York.
- *USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 2001.
- *VARSTVO MANJŠIN*. Uvodna pojasnila in dokumenti, INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA in AMNESTY INTERNATIONAL SLOVENIJE, Ljubljana, 2002.
- Žagar, Mitja (1998): ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE TER MANJŠINSKE PRAVICE V SLOVENIJI. v Zver, Milan (*ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE V TRANZICIJI: PRIMER SLOVENIJE*), 95-101, URAD VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC, Ljubljana.

ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH

- DNEVNIK (18.6.2004): *POLICIJSKE OKREPITVE NA OBMOČJIH Z ROMSKIM PREBIVALSTVOM*, str. 18.
- Franz, Damnjan (20.6.2004): *Z VAŠKIMI STRAŽAMI NAD CIGANSKO KRI*, NEDELJSKI, 167 XLIII, str. 14-15.
- Hahonina, Ksenja (24.5.2004): *DOLENJSKI RAŠOMON*, MLADINA, 21, str. 32-33.
- Jesih, Boris (1996): *MEDETNIČNI ODNOSI IN POLITIKA*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 31, str. 35-36.
- Klopčič, Vera (2000): *ROMI-EVROPSKA MANJŠINA*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 36/37, str. 173-184.
- Klopčič, Vera (2003): *USTAVNOPRAVNE IN ZAKONODAJNE DOLOČBE O PREPREČEVANJU DISKRIMINACIJE V REPUBLIKI SLOVENIJI*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 42, str. 169-176.

- Klopčič, Vera (2003): *OKROGLA MIZA »SVETOVNI DAN ROMOV V LJUBLJANI/PROJEKTI ZA IZBOLJŠANJE POLOŽAJA ROMOV IN PREDSTAVITEV KULTURNIH DOSEŽKOV ROMSKE SKUPNOSTI V SLOVENIJI«*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 43, str. 239-240.

- Kršinar, Igor (2.6.2004): *CIGANI PADAJO Z NEBA*, MAG, 23, str. 14-18.

- Kršinar, Igor (2.6.2004): *»VLADA ZAKON DIVJEGA ZAHODA«*, MAG, 23, str. 38-41.

- Lavtar, Roman (2003): *VKLJUČEVANJE NOVIH SKUPIN PREBIVALCEV V ODLOČANJE NA ZADNJIH LOKALNIH VOLITVAH*, LEX LOCALIS, 2, str. 45-59.

- Pihlar, Tatjana (5.6.2004): *PREJ BOSTE NA DOLENJSKEM ROME POSTAVILI NA NOGE, PREJ BO MIR*, DNEVNIK, str. 24-25.

- Tancer, Mladen (1997): *ROMI V SLOVENIJI, Strpnost do manjšin*, Zbornik referatov mednarodnega znanstvenega simpozija, PEDAGOŠKA FAKULTETA MARIBOR IN INTER-KULTURO MARIBOR, Maribor, str. 94-99.

- Vilhar, Nada (1999): *IZBOLJŠANJE POLOŽAJA ROMOV V SREDNJI IN VZHODNI EVROPI-IZZIV ZA MANJŠINSKO PRAVO*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 35, str. 327-331.

- Winkler, Peter (1999): *IZKUŠNJE SLOVENIJE PRI UREJANJU POLOŽAJA ROMOV, Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi-izziv za manjšinsko pravo*, Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11-12. april 1997, INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA, Ljubljana, str. 27-28.

- Zavratnik Zimic, Simona (2000): *KONCEPT »DRUŽBENE IZKLJUČENOSTI« V ANALIZI MARGINALNIH ETNIČNIH SKUPIN*, TEORIJA IN PRAKSA, 37.5, str. 832-845.

- Žagar, Mitja (1998): *KULTURNA DEJAVNOST ITALIJANSKE IN MADŽARSKE AVTOHTONE NARODNE SKUPNOSTI, ROMSKE SKUPNOSTI, DRUGIH MANJŠINSKIH ETNIČNIH SKUPNOSTI IN PRISELJENCEV V REPUBLIKI SLOVENIJI: Opredelitve, načela, cilji in strategije slovenske manjšinske kulturne politike*, RAZPRAVE IN GRADIVO, 33, str. 157-192.

INTERNETNI VIRI

http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Romi_brez_drz.pdf

<http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf>

<http://www.dnevnik.si>

<http://www.24ur.com>

PRILOGA – VIR

1. Intervju z dr. Vero Klopčič, nosilko projekta "Romi v procesih evropskih integracij" (Ljubljana, 10. 5. 2004).
2. Intervju z Bredo Ferčec Muršak, diplomirani socialni pedagog na OŠPP Gustava Šiliha Maribor (Maribor, 11 .5. 2004).

1. INTERVJU Z DR. VERO KLOPČIČ

1. Ali menite, da je romska skupnost dovolj aktivna pri političnem udejstvovanju in kreiranju politik?

Pri tem je treba upoštevati, da je politična participacija Romov fenomen najnovejšega obdobja, saj je bila značilnost njihovega položaja skozi zgodovino socialna in politična izključenost.

2. Kje (Prekmurje, Dolenjska z Belo krajino, Gorenjska) so po vašem mnenju najbolj "vidni" v političnem smislu? Kje so najbolj vključeni v večinsko prebivalstvo?

Predstavniki romske skupnosti v Sloveniji sami večkrat poudarjajo, da je položaj Romov v Prekmurju veliko boljši in da jih okolje boljše sprejema. V Murski Soboti je bil imenovan prvi romski občinski svetnik, ki je sedaj izvoljen že v drugi mandat. Podatki govorijo tudi o višji izobrazbeni strukturi Romov v Prekmurju.

3. Kaj menite o izvajanju njihovih političnih pravic v praksi? Na katerem področju bi moral biti po vašem mnenju največji poudarek - na socialnem, političnem, kulturnem...? Na katerem področju ima ta problematika najmanj teže in nezadostno zastopanost na javnem področju?

Vsa ta področja so med sabo povezana in pomembna. Gotovo je najpomembnejše medsebojno sodelovanje in spoznavanje, saj je na obeh straneh še vedno veliko predsodkov.

4. Zakaj še vedno ni sprejet celovit zakon o Romih? Je pomanjkanje politične volje glavni razlog, da zakon še vedno ni sprejet? Kakšne vrste sprememb lahko pričakujemo od takšnega zakona? Ali po vašem mnenju vseeno zadostuje, da je njihova problematika zajeta v področnih zakonih?

Vlada je že v letu 1995 sprejela program za pomoč Romom. Glede na to, da deset področnih zakonov že vsebuje posebne določbe o Romih, lahko to obravnavamo kot zadostno pravno

podlago za izboljšanje položaja Romov. Po mojem mnenju pa je bistveno čimbolj vključiti romske predstavnike v celoten postopek sprejemanja pravnih določb in ukrepov.

5. So po vašem mnenju Romi dovolj aktivni pri sodelovanju na lokalni ravni? Ali aktivno sodelovanje na lokalni ravni lahko privede do večjih sprememb na tem področju?

To je seveda proces, ki se šele začne. Po mojem mnenju je zelo pozitivno dejstvo, da je pred lokalnimi volitvami Urad za narodnosti sofinanciral program izobraževanja za (bodoče) romske svetnike in za vodstva romskih društev. Program je posredoval splošna znanja na področju delovanja družbenega sistema in še posebej delo na lokalni ravni.

6. Menite, da pogosto prihaja do kršitev njihovih pravic in svoboščin?

O tem je seveda težko na splošno govoriti. Res je, da se številni Romi pritožujejo, da so izgubili službo ali niso dobili zaposlitve zaradi romskega priimka. Nekateri med njimi so zaradi tega celo spremenili tipične priimke.

7. Ali je njihova problematika dovolj pogosto in intenzivno obravnavana v medijih?

V zadnjem času je gotovo več pozitivnega prikazovanja, zlasti glede kulturnih dogodkov. Še vedno pa so zelo pogosti primeri obravnave posameznih kaznivih dejanj, kjer se najprej izpostavi, da je storilec Rom, kot samo po sebi zgovorno dejstvo.

8. Menite, da je njihova mentaliteta glavni razlog, ki zavira ali onemogoča izvajanje njihovih pravic ali je to predvsem krivda države ali civilne družbe in lokalne skupnosti?

Ne gre za iskanje krivde, poiskati je potrebno način komunikacije med romsko skupnostjo in državnimi organi in javnimi službami.

9. Ali v Sloveniji poteka aktivno ozaveščanje glede romske problematike? Ali so njihove kulturne, politične, socialne... pravice dovolj zavarovane?

Poteka proces ozaveščanja, vendar ne v zadostni meri. Za vse uslužbence v javnih službah bi bilo potrebno pripraviti ustrezne programe usposabljanja. Pred dvema letoma smo skupaj s Svetom Evrope in Zavodom za zaposlovanje pripravili delavnico za uslužbence lokalnih zavodov.

10. Kje leži glavni razlog za tako nizko zaposlenost Romov? So resnično nedelavni in neprilagodljivi ali samo zaradi takšnega mišljenja o njih, kar onemogoča njihovo možnost do redne zaposlitve?

Objektivna ovira je gotovo nizka stopnja izobrazbe. Zato vključujejo posebni programi za zaposlovanje Romov tudi predhodno izobraževanje in usposabljanje, kar pa seveda zahteva posebna sredstva.

11. Ali bo z vstopom Slovenije v EU prišlo do kakšnih večjih sprememb tudi na tem področju? Ali bo romska problematika ostajala še bolj v ozadju kot doslej? Ali bodo z vstopom v EU Romi prišli do boljših možnosti zaposlovanja in izobraževanja?

Odprle se bodo nove možnosti za pridobivanje sredstev. Upam pa, da se bodo tudi Romi iz Slovenije bolj dejavno vključili v evropsko romsko gibanje.

12. Menite, da je prišlo do kakšnega bistvenega napredka pri izobraževanju Romov? Kakšna je tendenca - ali število Romov v šolah upada ali narašča? Kaj je po vašem mnenju glavni razlog za to?

Razlogov je več: od neustreznih socialnih razmer, premajhne motivacije in premajhnih možnosti za zaposlovanje po končanem šolanju. Trenutno poteka več projektov zaposlovanja romskih asistentov/ pomočnikov, ki obvladajo slovenski in romski jezik in tako pomagajo romskim otrokom prebroditi največje težave ob vstopu v šolo.

13. Katero področje romske problematike je najbolj pereče? Zakaj?

Prav izobraževanje in spoznavanje med Romi in Neromi.

14. Je po vašem mnenju pravna urejenost Romov v Sloveniji urejena zadovoljivo? Je politično in socialno področje urejeno ali bi bilo potrebno tema področjema posvetiti več pozornosti?

Normativna urejenost se dopolnjuje; npr. trenutno je v razpravi dopolnitev določb o financiranju občin, ki naj bi pomagale občinam, kjer živijo Romi.

Vsekakor je potrebno še veliko storiti na socialnem in kulturnem področju, vendar ne več zgolj s pogledom »večinskega« naroda. V Evropski uniji danes živi že več kot 8 milijonov Romov, ki kot konstitutiven narod sodeluje pri sprejemanju odločitev na evropski ravni.

2. INTERVJU Z BREDO FERČEC MURŠAK

1. Kakšne so vaše izkušnje z Romi (pozitivne/negativne)? Zakaj?

Pozitivne in negativne:

- *pozitivne zato, ker se držijo dogovora, če se iskreno odločijo za neko stvar; če začutijo pripadnost učitelju, so dobri sodelavci,*
- *negativne zato, ker imajo drugačen vrednostni sistem, ki je našemu načinu razmišljanja precej tuj (stroga hierarhija, podrejenost žensk, fizično nasilje...).*

2. Ali imajo Romi po vašem mnenju dobre delovne in učne navade? Ali so prilagodljivi?

Njihove delovne navade so odvisne od tega, ali se jim zdi cilj pomemben (dekleta so zelo pridne gospodinje in se tudi v šoli lotevajo raznih fizičnih opravil); učne navade so v glavnem slabe.

Prilagodijo se le navidezno (kadar jih situacija sili v to), njihov način mišljenja se ne prilagaja.

3. Do katerega leta se šola večina romskih učencev? Ali jih večina pusti šolo že pred koncem šolanja?

Večina se jih šola osem let ali več. Izjema so tisti otroci, ki izhajajo iz zelo slabih socialnih razmer ali so vedenjsko moteni.

4. Je drugačnost Romov od Neromov v razredih izrazita? Ali med njimi obstaja sodelovanje in sprejemanje drug drugega?

Da, drugačnost je izrazita. Kljub temu se spletejo kratkotrajne prijateljske vezi z neromskimi otroki. Kadar je v razredu več Romov, takrat se družijo med seboj (večkrat govorijo v svojem jeziku) in pogosto skušajo s fizično premočjo obvladovati okolico.

5. Menite, temelječ na vaših izkušnjah, da bi bilo potrebno v učni program uvesti elemente interkulturalne vzgoje, da bi se učenci lahko učili drug od drugega?

Da.

6. Menite, da je položaj Romov v šolah urejen zadovoljivo? Ali bi vi, glede na vaše izkušnje, predlagali kakšno spremembo?

Menim, da položaj Romov ni zadovoljivo urejen. Potrebno bi bilo izobraziti njihove ljudi – učitelje, ki bi zaradi dobrega poznavanja njihovega načina razmišljanja in hierarhičnosti v družbi gotovo dosegali boljše učne in vzgojne rezultate.

7. Ali je po vašem mnenju dovolj pozornosti usmerjene v izobraževanje Romov?

Ne.

8. Nekateri trdijo, da bodo večje spremembe za romsko skupnost prišle skupaj z izobraževanjem. Ali se s takšnimi trditvami strinjate?

Delno. Vendar pri njih ne gre le za nižjo izobrazbeno raven, temveč preprosto za drugačnost (vrednote, način življenja, pojmovanje družine, odgovornost, pripadnost...).

9. Ali po vašem mnenju večina romskih otrok res sodi v šole s prilagojenim programom? Ali je glavni vzrok res neznanje slovenskega jezika ali se tu pojavlja predvsem problem učenja? Ali večina romskih otrok govori slovenski jezik?

Večina romskih otrok ne obiskuje šole s prilagojenim programom. Tisti pa, ki so vključeni v prilagojen sistem izobraževanja, nimajo problemov le pri jeziku, pač pa velikokrat predvsem pri matematiki, kar pa gotovo ni posledica nepoznavanja jezika. Res pa je, da je jezik zanje velik problem, saj večina mora komunicirati vsaj v treh jezikih (slovensko, srbsko, romsko, tudi turško). Tako na koncu nobenega jezika povsem ne obvladajo.

10. Kakšen je odnos starši-otroci? Ali Romi podpirajo in spodbujajo izobraževanje svojih otrok?

Največkrat imajo otroci do očeta strahospoštoven odnos. Prekrške (gre za njihovo pojmovanje prekrška) strogo fizično kaznujejo. Tudi ženske morajo brezpogojno ubogati moške. V šoli velikokrat dečki (bratje ali drugi sorodniki) nadzorujejo in varujejo deklice (svoje sestre ali druge sorodnice). Ker ženske niso enakopravne, tudi učiteljice nimajo veliko avtoritete.

Starši želijo, da bi bili otroci (predvsem sinovi) izobraženi, vendar ne za vsako ceno.

11. Ali večina romskih otrok nadaljuje svoje izobraževanje? Če ne, kje vi vidite vzrok za to?

Da, večina jih nadaljuje izobraževanje. Manj pogosto nadaljujejo šolanje deklice zaradi zgodnje poroke.

12. Menite, da ima romska problematika dovolj veliko težo v izobraževalnem sistemu?

Pri Romih gre predvsem za vprašanje njihovih vrednot in načina razmišljanja. To pa so kategorije, ki v našem izobraževalnem sistemu nimajo velike teže, pa naj gre za Rome ali kogarkoli drugega.

Pomembna posebnost intervjuja je ta, da vsi mariborski Romi izhajajo iz Kosova (priseljani so bili po letu 1960) in so vsi muslimani.

